EaPGREEN
Партнерство во имя окружающей среды и экономического роста

Данный проект финансируется ЕС

OECD BETTER POLICIES FOR BETTER LIVES | UNECE | UNEP | UNIDO

Կաթի վերամշակման ռեսուրսաարդյունավետ արտադրության կազմակերպման համառոտ ուղեցույց

Բովանդակություն

Կաթի վերամշակման 1

ռեսուրսաարդյունավետ արտադրության կազմակերպման համառոտ ուղեցույց 1

Գործընթացների ընդհանուր բնութագիր 7

Ավելի մաքուր և ռեսուրսաարդյունավետ արտադրություն 8

Արտադրության բարելավման ունիվերսալ միջոցառումներ 14

Կաթի արտադրություն. պաստերիզացում և հոմոգենացում 16

Կարագի արտադրություն 18

Պանրի արտադրություն 21

Խտացված կաթի և կաթի փոշու արտադրություն 23

Պաղպաղակի արտադրություն 24

Մաքրում և լվացում 25

Օժանդակ գործընթացներ 27

Կաթի վերամշակման ընթացքում կիրառվող տեխնոլոգիական լուծումների օրինակներ 31

Խմելու կաթի մասնակի հոմոգենացում 31

Գործընթացների ավտոմատացմանհնարավորություններ 32

Անընդհատ պաստերիզացման սարքեր (HTST и HHST) 33

Խառնման գործընթացի օպտիմալացում 40

Սպիտակուցի ստանդարտացման նպատակով իրականացվող ուլտրաֆիլտրացում 41

Առանց ապամոնտաժման լվացման CIP համակարգեր 42

Բարձր արդյունավետությամբ կաթսաներ 44

Արտադրական թափոնները ՝ որպես կենսավառելիք........................45
Տեղեկատվության օգտակար աղբյուրներ և հղումներ........................49

ՆԱԽԱԲԱՆ

Կաթի վերամշակման ընթացքում ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման վերաբերյալ ուղեցույցի նպատակն է ճյուղի ձեռնարկություններում տեղեկատվության շրջանակի ընդլայնումը հումքի և նյութերի օպտիմալ օգտագործման հնարավորությունների, շրջակա միջավայրի վրա արտադրության հիմնական և օժանդակ պրոցեսների ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցության վերաբերյալ, ինչպես նաև կաթնային արդյունաբերության ճյուղի ձեռնարկությունների տնտեսական, արտադրական և բնապահպանական գործունեության բացասական հետևանքների բացառման կամ նվազագույնի հասցման մոտեցումների սահմանման աջակցումը՝ ռեսուրսների առավել արդյունավետ օգտագործման և ավելի մաքուր արտադրության կազմակերպման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծման միջոցով:

Սույն ուղեցույցը նախատեսված է կաթնային արդյունաբերության ձեռնարկությունների աշխատակիցների համար՝ տեխնոլոգներ, ճարտարագետներ, ֆինանսական պատասխանատուներ, ղեկավարներ, ինչպես նաև բնապահպանական և էներգետիկ կառավարմամբ զբաղվող փորձագետներ և խորհրդատուներ, նախագծային կազմակերպությունների աշխատակիցներ, ճյուղային միավորումների աշխատակիցներ, պետական ծառայողներ, ովքեր հետաքրքրված են կաթի վերամշակման ճյուղի ձեռնարկությունների արդյունավետության բարձրացմամբ:

Կաթնամթերքի արդյունաբերություն

Կաթնային արդյունաբերության ձեռնարկությունները զբաղվում են հում կաթի վերամշակման արդյունքում սպառողական որակի ըմպելի կաթի, կարագի, պանրի, յոգուրտի/մածունի, խտացրած կաթի, կաթի փոշու և պաղպաղակի արտադրությամբ:

Կաթի վերամշակման ընթացքում ռեսուրսների սպառման և շրջակա միջավայրի վրա ներգործության տեսանկյունից հիմնական խնդիրները կապված են ջրի և էներգիայի մեծածավալ սպառման, կողմնակի արտադրանքի և թափոնների առաջացման, ինչպես նաև անցանկալի հոտի և աղմուկի առաջացման հետ:

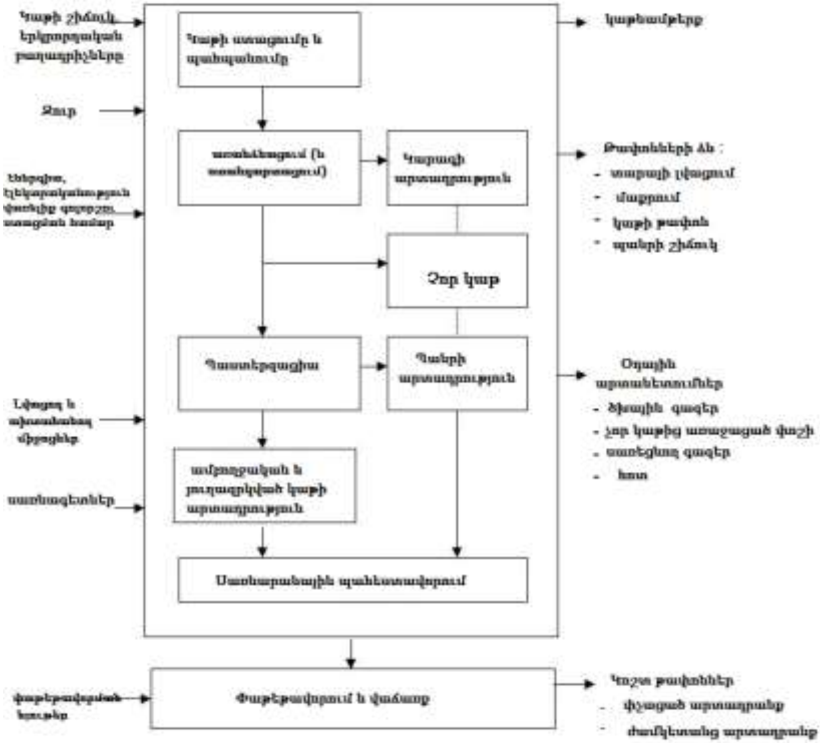

Նկ. 1. Կաթի վերամշակման գործընթացի մուտքային և ելքային հոսքերի ընդհանուր սխեմա:

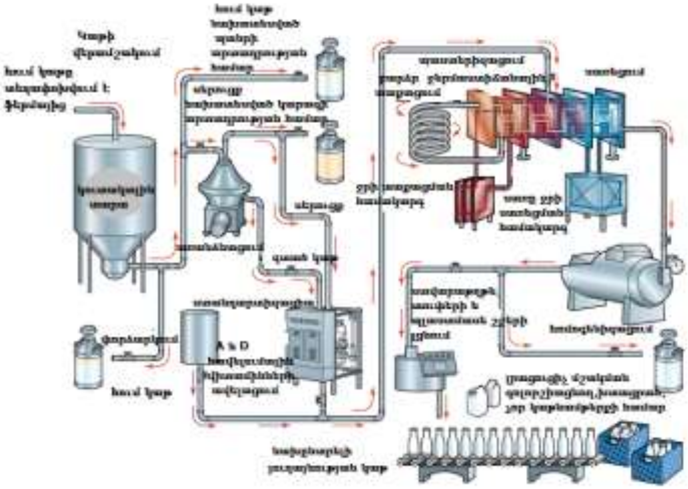

Նկ. 2. Կաթի վերամշակման հիմնական գործընթացների սխեմա

Աղյուսակ 1. Կաթի գործարաններում ռեսուրսների սպառման միջինացված ցուցանիշներ

Ջրի սպառում	1,3-2.5 լ/կգ կաթ
Էներգիայի սպառում	0,5-1,2 ԳՋ/տ կաթ

Գործընթացների ընդհանուր բնութագիր

Կաթի վերամշակման ընթացքում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության տեսակներ

Ջրի սպառում. Կաթի վերամշակման ընթացքում օգտագործվում է մեծ քանակությամբ խմելու ջուր: Հիմնականում ջուրն օգտագործվում է սարքավորումների լվացման և արտադրական տարածքների մաքրման ընթացքում՝ սանիտարահիգիենիկ նորմերի պատշաճ մակարդակով պահպանման նպատակով:

Կեղտաջրերի արտանետում. Կաթի վերամշակման արդյունքում առաջանում են մեծ քանակությամբ կողտաջրեր և հոսքեր, որոնք առանձնանում են կաթի բաղադրիչ հանդիսացող օրգանական նյութերի բարձր պարունակությամբ, լվացման ընթացքում օգտագործվող կաուստիկ և թթվային լուծույթների օգտագործման հետևանքով թափոններում թթվայնության տատանումներով (Ph), ջերմային տատանումներով, ինչպես նաև ազոտի և ֆոսֆորի բարձր մակարդակով:

Էներգիայի սպառում. Էլեկտրէներգիան սպառվում է սարքավորումների շահագործման, հովացման, օդափոխության, լուսավորության և սեղմված օդի արտադրության ընթացքում: Բնական գազը հիմնականում օգտագործվում է գոլորշու արտադրության ժամանակ, իսկ գոլորշին օգտագործվում է լվացման ընթացքում ջրի տաքացման ժամանակ:

Կոշտ թափոնները, որպես կանոն, կազմված են փաթեթավորման նյութերից, ինչպիսիք են պոլիեթիլենե շերտով ստվարաթղթե

տուփերը, պլաստմասե շշերը, պոլիեթիլենե տարրաները և ապակե տարրաները:

Աղմուկ. Աղմուկի բարձր մակարդակը պայմանավորված է չոր կազեինի մանրացմամբ, կաթի ջերմային մշակման ընթացքում օգտագործվող գոլորշու ինջեկտորների աշխատանքով, հում կաթի և կաթնամթերքի տեղափոխման ընթացքում գոլորշիացման միջոցով ցածր ճնշման ապահովմամբ:

Վտանգավոր թափոնները մասնավորապես ներառում են օգտագործված նավթի թափոնները, լաբորատոր թափոնները, ֆրեոնները: Այստեղ նույնպես կարելի է դասակարգել քիմիական նյութերի փաթեթները (օգտագործված տարրաներ, տոպրակներ, փաթեթավորում), օգտագործված ցերեկային լույսի լամպերը, շահագործումից հանված սարքավորումները, որոնք դեռևս պարունակում են վնասակար քիմիական նյութեր և սննդանյութերի մնացորդներ:
Դիտարկման արժանի այլ հարցերի շարքում կարելի է առանձնացնել **դեպի շրջակա միջավայր կատարվող արտանետումները**, մասնավորապես սառեցնող նյութերի (ֆրեոնների), գոլորշու, աէրոզոլային նյութերի չկառավարվող արտահոսքը դեպի շրջակա միջավայր, ինչպես նաև մթնոլորտի աղտոտումը վառելիքի այրման հետևանքով, այդ թվում ջերմոցային գազերի արտանետումները:

Ավելի մաքուր և ռեսուրսաարդյունավետ արտադրություն

Ավելի մաքուր և ռեսուրսաարդյունավետ արտադրությունն իրենից ներկայացնում է արտադրական գործընթացների արդյունավետության

բարձրացման մեթոդաբանություն՝ այսպես կոչված կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացման օգնությամբ:
Նմանօրինակ միջոցառումներն ազդեցություն չեն թողնում վերջնական արտադրանքի որակի վրա և տնտեսապես հիմնավորված են: Դրանք կարող են տատանվել պարզ և ոչ թանկարժեք լուծումներից մինչև խոշոր ներդրումային ծրագրեր:

Երեք պարզ հարցերի օգնությամբ հնարավոր է ընտրել օպտիմալացման ցանկալի տարբերակը.

Որտե՞ղ է առաջանում անարդյունավետ օգտագործումը

Օրինակ: Հումքի բեռնման կամ բեռնաթափման ընթացքում կորուստներ

Ինչի՞ արդյունքում է տեղի ունենում անարդյունավետ օգտագործումը

Պատճառ: հումքի բեռնման/բեռնաթափման գործընթացի համար սահմանված արտադրական ընթացակարգի բացակայություն

Ինչպե՞ս կարելի է օպտիմալացնել անարդյունավետ օգտագործումը

Լուծում: սահմանել համապատասխան ընթացակարգ և կրթել անձնակազմին

«Ձկան կմախք» կոչվող մեթոդաբանական սխեմա (նկ. 3), որը հնարավորություն է տալիս բացահայտել բազմաթիվ խնդիրների պատճառները: Այն կարելի է կիրառել նաև խնդիրների լուծումների որոնման ընթացքում կատարվող մտքերի փոխանակման ընթացքում, ինչը թույլ կտա տարանջատել գաղափարներն ըստ առանձին խմբերի:

Նկ.3. Արտադրական խնդիրների պատճառների և հետևանքների բացահայտման սխեմա.

Նկ. 4. Բացահայտված արտադրական խնդիրների լուծման ուղղությունների որոնման սխեմա

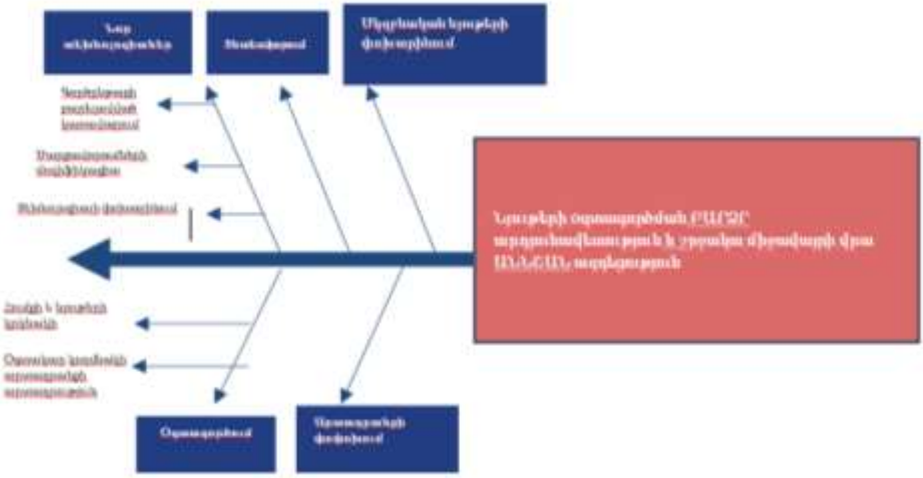

Լուծումների տարբերակները կարելի է տարանջատել հետևյալ կերպ՝

Լուծումների խումբ	*Օրինակ*
Բարելավված տնտեսվարում	Սարքավորումների լվացմանը նախորդող չոր մաքրում
Գործընթացների բարելավված կառավարում	Գործընթացների ջերմաստիճանի կառավարում՝ էներգիայի գերածախսի բացառման նպատակով
Սկզբնական նյութերի փոխարինում	Թթվային ծագում ունեցող լվացման միջոցների փոխարինում առավել անվտանգ լվացման միջոցներով
Նոր տեխնոլոգիաներ	Խմբաքանակներով արտադրության ձևի փոխարինում անընդհատ արտադրության ձևով
Արտադրանքի փոփոխում	Քառակուսի ձևով փաթեթավորումն ավելի քիչ տեղ է զբաղեցնում կլոր փաթեթավորման համեմատ

ՌԱՄԱ ազգային կենտրոնի կողմից կարող է լրացուցիչ տեղեկատվություն տրամադրվել կորուստների բացահայտման պատճառների, այդ թվում ռեսուրսների և էներգիայի կորուստների հաշվարկման, առաջարկվող լուծումների ծախսատարության և ակնկալվող արդյունքների վերաբերյալ, ինչպես նաև կարող են բերվել հաջողված փորձերի օրինակներ: Ազգային կենտրոնի գտնվելու մասին տեղեկատվությունը բերված է ուղեցույցի վերջում:

Կաթի արտադրության գործարաններում առաջարկվող ՌԱՄԱ լուծումների օրինակներ

Միջոցառում	*Ներդրում*	*Տնտեսական արդյունավետություն*	*Ետգնման ժամկետ*
Կաթսայի արդիականացում՝ առավել արդյունավետ այրիչներով փոխարինման շնորհիվ	5.800 EUR	15.000 *մ³ բնական գազ*	2,4 *տարի*
Ջերմատար խողովակների ջերմամեկուսացում	1.000 EUR	7.000 *մ³ բնական գազ*	1 *տարուց պակաս*
Պաստերիզացնող սարքի հարևանությամբ պինդ վառելիքով աշխատող կաթսայի տեղադրման շնորհիվ տեղային ջեռուցման ապահովում	7.000 EUR	93.000 *մ³ բնական գազ*	3 *ամիս*
Замена ламп накаливания на светодиодные лампы Շիկացման լամպերի փոխարինում լուսադիոդային լամպերով	350 EUR	790 *ԿՎտ/ժ*	3,6 *տարի*

«Արամե և Սոֆի» ՍՊԸ օրինակով առաջարկված ՌԱՄԱ լուծումներ /Հայաստան/:

Ձեռնարկությունն օրական կտրվածքով վերմշակում է 2000-3000 կգ կաթ՝ արտադրելով պանիր և մածուն:

ՌԱՄԱ աուդիտի անցկացման արդյունքում նյութերի և էներգիայի արդյունավետ օգտագործման առաջարկված միջոցառումներ.

- *Պանրի արտադրության ժամանակ և պաստերիզացման ընթացքում կիրառվող ջեռուցման մեթոդի/աղբյուրի փոխարինում և արդիականացում;*
- *Գործող ջեռուցման համակարգի փոխարինում, որը ներկայումս պանրի արտադրության ժամանակ պաստերիզացում իրականացնելու համար երկու՝ 1100 մ³ և 2500 մ³ ծավալով տարողությունները 30 - 32⁰C ջերմաստիճանին հասցնելու ընթացքում սպառում է 250մ³ բնական գազ: Նոր էլեկտրական ջեռուցման համակարգը հնարավոր է տեղադրել տարողությունների երկշերտ մետաղական պատերի ներսում, ինչը թույլ կտա պաստերիզացումն իրականացնել հավասարաչափ:*
- *Նախնական պահանջվող ներդրումը կազմում է 1000-1500 եվրո, ամսական խնայողությունը կկազմի 150 եվրո:*
- *Հեղուկ նավթային գազի /պրոպանի (C_3H_8) և բութանի (C_2H_6) խառնուրդ/ այրումը հանգեցնում է բնական գազի /ավելի քան 92% մեթանի (CH_4) պարունակությամբ/ այրման համեմատ CO_2*

գազի ավելի մեծաքանակ արտանետումների, ուստի նման փոխարինման առաջարկը կարող է ունենալ զգալի բնապահպանական նշանակություն և հանգեցնել դեպի շրջակա միջավայր ջերմոցային գազերի արտանետման ծավալի կրճատմանը:

- *Պահեստի ներսում շարժական պատնեշի օգտագործում, ինչը կկրճատի օդորակման տարածությունը և կկրճատի խողովակաշարերի համակարգի աշխատանքի տևողությունը: Պատնեշի կառուցման համար պահանջվող ներդրումը /մոտ 800 եվրո/ թույլ կտա ամսական կտրվածով խնայել 80-100 եվրո:*
- *Յուղի մնացորդներն անհրաժեշտ է կրկնակի անգամ վերամշակել սեպարատորի օգնությամբ, ինչի արդյունքում հնարավոր կլինի արտադրել նոր արտադրանք՝ կարագ:*
- *Գործարանի արտադրական կարողություններով հնարավոր է տարեկան արտադրել մոտ 4000 կգ կարագ, ինչը կարող է ապահովել մինչև 8000 եվրոյի լրացուցիչ տարեկան շահույթ: Գործարանում անհրաժեշտ է արդիականացնել օգտագործվող սարքավորումները:*

Արտադրության բարելավման ունիվերսալ միջոցառումներ

Բազմաթիվ ձեռնարկություններ իրենց օրինակով կիրառում են արդյունավետ տնտեսվարման և տեխնիկական սպասարկման բավականին պարզ միջոցառումներ, որոնք հնարավորություն են տալիս բարելավել շրջակա միջավայրի վիճակը և ունենալ միջոցների տնտեսում:

Արդյունավետ տնտեսվարման միջոցառումներ՝

- աշխատատեղի մաքրության պահպանում;
- պատշաճ հաշվառման և կառավարման ապահովում;
- մաքրման և լվացման ճիշտ մեթոդների ուսուցանում աշխատակիցներին;

- կրկնակի օգտագործման և վերամշակման նպատակով թափոնների սորտավորում;
- գրաֆիկների կազմում և կանոնավոր կերպով տեխնիկական սպասարկման իրականացում՝վթարներից խուսափելու նպատակով:

Պարզ լուծումներ ջրի տնտեսման համար

- CIP մաքրման համակարգերի օգտագործում;
- ջրի հոսքի կառավարման կամ սահմանափակման նպատակով ծորակների և անջատիչների տեղադրում;
- հնարավորության դեպքում ջրի կրկնակի օգտագործում, օրինակ՝ աշխատատեղերի լվացման կամ սարքավորումների նախնական մաքրման ժամանակ;
- արտահոսքերի ժամանակին հայտնաբերում և վերացում;
- ջրի մեծածավալ սպառման կետերում ջրային հաշվիչների տեղադրում;
- լվացումից հետո ջուրն /շիճուկը/ օգտագործել յուղի /կարագի/ արտադրության նպատակով;
- լվացումից հետո ջուրն /շիճուկը/ օգտագործել որպես սնունդ կենդանիների համար (սպիտակուցների աղբյուր);
- լվացումից հետո ջուրն /շիճուկը/ օգտագործել հողի ոռոգման համար (pH կարգավորում):

Պարզ լուծումներ էներգիայի խնայողության համար:

- լուսավորության ավտոմատ անջատման համակարգերի կիրառություն և սարքավորումների անօգուտ աշխատանքի կանխում;
- ջեռուցման և հովացման համակարգերի ջերմամեկուսացման կատարելագործում՝ ներառյալ խողովակաշարերը;
- հեռացնել գոլորշու և սեղմված օդի արտահոսքները;
- ժամանակին սպասարկել և փոխարինել կոնդենսատի հեռացման փականները;
- կաթսաներում օպտիմալ այրման ռեժիմի պահպանում;
- հովացման ընթացքում առաջացող տաք ջրի արդյունավետ օգտագործում;
- ջրի տաքացման նպատակով արևային կոլեկտորների օգտագործում;

Ռեսուրսաարդյունավետության բարձրացման միջոցառումներ «Մարիլա» ԲԲԸ օրինակով (Հայաստան):

- Էներգիայի սպառման արդյունավետության բարձրացման նպատակով ջերմային ռեժիմների կառավարում (տվյալ դեպքում խոսքը գնում է ջեռուցման համակարգի ռադիատորների վրա ջերմաստիճանի կարգավորիչների տեղադրման մասին);

- Վթարային իրավիճակներից խուսափելու նպատակով տերմոստատների տեղադրում (օրինակ, եթե մոռացել են միացնել հովացման համակարգը);

- Հովացման սարքավորումների ջերմամեկուսացում պենոպլաստով կամ այլ ջերմամեկուսիչ նյութով;

- Շիկացման լամպերի փոխարինում լուսադիոդային կամ կոմպակտ ցերեկային լամպերով;

- Ընդհանուր օգտագործման տարածքների լուսավորության համար սպառվող էներգիայի խնայողության նպատակով շարժման սենսորների տեղադրում (մինչև 20% խնայողություն);

- Սառցարաններում շարժական պատնեշների օգտագործում, որոնք անհրաժեշտության դեպքում կարող են կրճատել տարածքի ծավալը, ինչը թույլ կտա խնայել էներգիան;

- Կաթսաների կառուցվածքի փոփոխում՝ արտանետված գազերի շրջանառության լավացման նպատակով (թույլ է տալիս խնայել ջերմային էներգիային մինչև 15%-ը);

- Արտադրական սարքավորումների փոխարինում (հում կաթի կորուստների կրճատում տարեկան 25 տոննայով):

Կաթի արտադրություն. պաստերիզացում և հոմոգենացում

Կաթը պաստերիզացվում է կամ հոսքային տիպի անընդհատ (72-78°C 15 վայրկյանի ընթացքում) կամ պարբերական (62,5-65,6°C 30 րոպեի ընթացքում) պաստերիզացման սարքերով

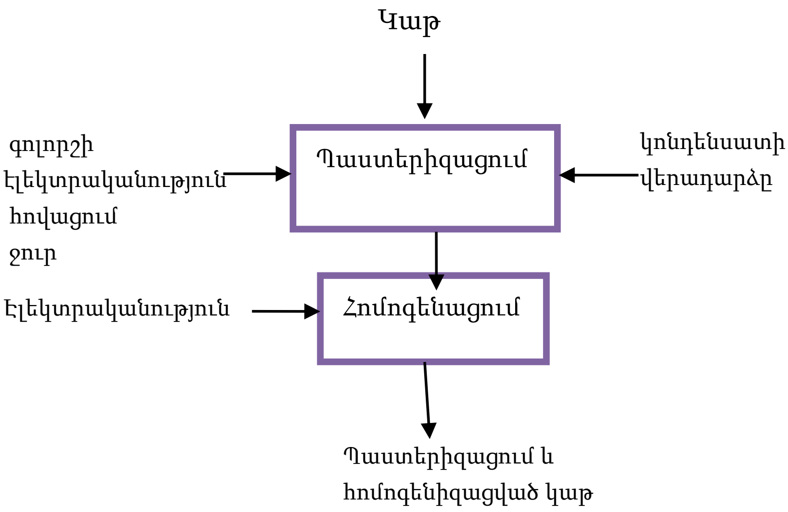

Նկ. 5. Կաթի արտադրության ընթացքում մուտքային և ելքային հոսքերն ու պրոցեսները:

Պաստերիզացման կիրառվող տեխնոլոգիաներն ենթադրում են կարճ ժամանակահատվածներով բարձր ջերմաստիճանների օգտագործում, ուլտրապաստերիզացում առավել երկար պահպանման ժամկետներ ապահովելու նպատակով (125-138°C 2-4 վայրկյանի ընթացքում և հովացում մինչև 7°C) և ուլտրա ջերմային մշակում մի քանի վայրկյանների ընթացքում 140-150°C ջերմաստիճանի պայմաններում:

Շահագործման հիմնական ծախսերը կապված են կաթի տաքացման և հովացման ընթացքում սպառվող էներգիայի մեծ ծավալի հետ: Բացի այդ, սարքավորումների լվացման և մաքրման ընթացքում սպառվում են ջրային ռեսուրսներ:

Կատարելագործման առաջարկություններ:

- Պարբերական պաստերիզացման սարքերի փոխարինում անընդհատներով, այդ թվում ջերմափոխանակիչների

օգտագործում մուտքագրվող սառը կաթի նախնական տաքացման համար;

- Անընդհատ պրոցեսներում պարապուրդների կրճատում;
- Պաստերիզացնող սարքերի մաքրման պարբերականության կրճատում;
- Կաթի պարունակությամբ լվացման ջրերի հավաքում և օգտագործում որպես սնունդ կենդանիների համար:

ՌԱՄԱ միջոցառումներ «Երիտասարդական կաթնային կոմբինատ» ԲԲԸ օրինակով (Բելարուս)

Առաջարկություն	*Ներդրում*	*Տնտեսական արդյունք*	*Սպառվող ռեսուրսների կրճատում*
Կաթի ընդունման հատվածներում խողովակների վրա ավտոմատ փականների տեղադրում	*~50 եվրո*	*տարեկան ~500 եվրո, ջրի սպառման կրճատում*	*Տարեկան 300 մ³ ջուր*
հոսքագծի կաթի լցման բաժանմունքում տեղադրել անջատման ավտոմատ համակարգ	*~50 եվրո*	*Տարեկան ~400 եվրո - էլեկտրոէներգիա*	*Տարեկան 600 ԿՎտ/ժ*
Ջրի և գոլորշու խողովակների ջեմամեկուսացում	*~600 եվրո*	*Տարեկան~2000 եվրո-էլեկտրոէներգիա*	*Տարեկան 1400 ԿՎտ/ժ*

Կարագի արտադրություն

Կարագի արտադրության ընթացքում անհրաժեշտ է կաթի յուղային մասը պահպանել այնպիսի տարաներում, որոնք հետագայում հնարավոր է օգտագործել: Կաթի բաժանման ընթացքում ստացվող

սերուցքը պաստերիզացնում են մինչև 110°C ջերմասիճանի պայմաններում, որից հետո այն հովացնում են:

Թթվասերուցքային կարագի արտադրության դեպքում սերուցքին խառնում են մերան, որը հետագայում հասունանում է (12-18 ժամ 20°C ջերմաստիճանի պայմաններում): Սերուցքը տեղադրվում է խնոցի մեջ, որտեղ յուղի մասնիկները տարրալուծվում են՝ էմուլսիայի ապակայունացման և կաթնային յուղի ստացման նպատակով:

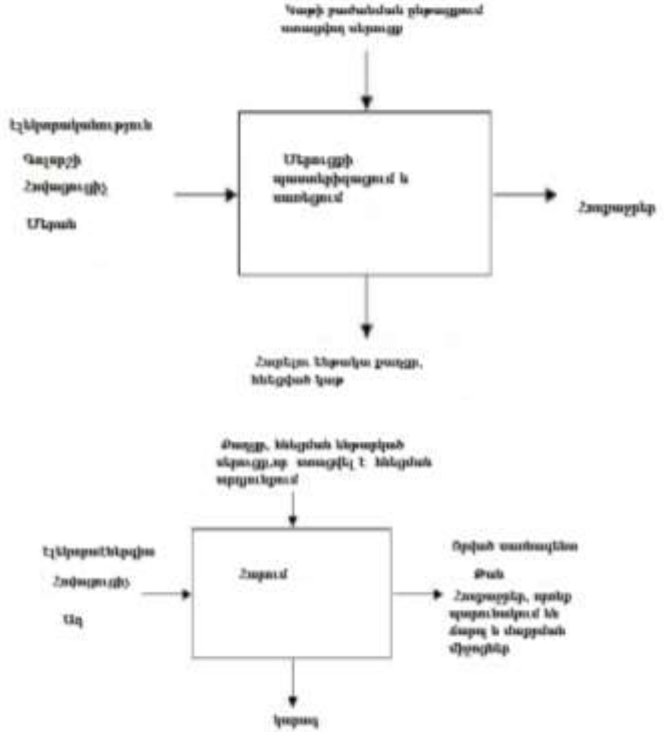

Նկ. 2. Կարագի և սերուցքի արտադրության ընթացքում մուտքային և ելքային հոսքեր:

Կարագի արտադրության տեխնոլոգիան ենթադրում է խնոցի օգտագործում կարագի խմբաքանակային արտադրության դեպքում և

գլանակների օգտագործում կարազի անընդհատ արտադրության եղանակի դեպքում:
Պաստերիզացնող սարքավորումների լվացումից առաջացող կեղտաջրերը պարունակում են մեծ քանակությամբ օրգանական նյութեր:
Եթե որպես արտադրանք կամ բաղադրիչ օգտագործվում է թան/пахта, կեղտաջրերում օրգանական նյութերի պարունակությունը զգալիորեն մեծանում է:

Կատարելագործման առաջարկություններ:

- պաստերիզացնող սարքերի լվացման ժամանակի մինիմալացում;
- Ժամանակակից պաստերիզացնող սարքերի տեղադրում;
- Կաթի պարունակությամբ կեղտաջրերի հավաքում` կողմնակի արտադրանքի արտադրության նպատակով: Օրինակ Հայաստանում յուղազերծված կաթն օգտագործում է ցածր յուղայնության պանրի արտադրության նպատակով:

Պանրի արտադրություն

Պաստերիզացումից (15 վայրկյան 70°C ջերմաստիճանում) և հովացումից (30°C) հետո ամբողջական կամ ստանդարտացված կաթին խառնվում են մերաններ (1-1,5%) և ամբողջը լցվում է խառնիչներ ունեցող պանրի պատրաստման տարրաների մեջ: Պահանջվող թթվայնության ստացումից հետո (45-60 րոպե) խառնուրդին ավելացվում է ֆերմենտ, որը կաթնային զանգվածը վերափոխում է կաթնաշոռի: Կաթնաշոռը կտրատվում և տաքացվում է (39°C)՝ մանրակրկիտ խառնվելով: Շիճուկն անհրաժեշտ է հեռացնել և կաթնաշոռը որոշ ժամանակով թողնել հանգիստ: Այնուհետև կաթնաշոռը կտրատում են, համեմում աղով և փաթեթավորում անթափանց թաղանթի կամ կտորի մեջ և թողնում հասունանալու:.

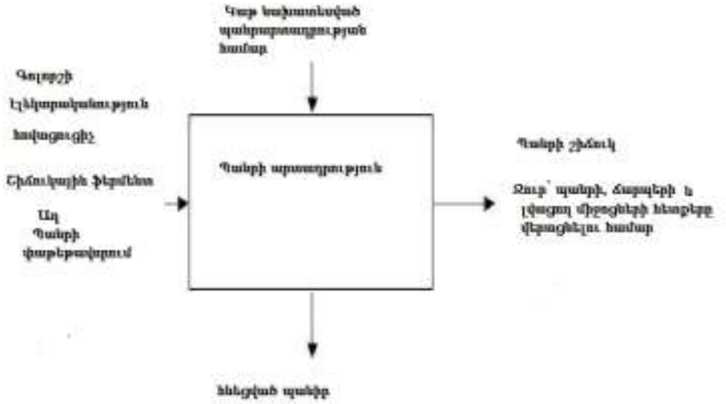

Նկ 3.Պանրի արտադրության ընթացքում հուքի և նյութերի մուտքային և ելքային հոսքեր:

Փոքրածավալ արտադրության դեպքում կիրառվում է պարբերական եղանակը, սակայն պանիրը հնարավոր է նաև արտադրել անընդհատ եղանակով՝ անընդհատ դրենաժային, տարրաների ձևավորման և լցոնման համակարգերի օգտագործման դեպքում, որոնք օժտված են բարձր ֆունկցիոնալության հատկանիշներով:

Պանիրների արտադրության ընթացքում բնապահպանական խնդիրները հիմնականում կապված են շիճուկի օգտագործման հետ: Կաթնային շիճուկը որպես կանոն կազմված է 0,6-0,9% լուծվող սպիտակուցներից, մինչև 0,3% յուղից և մինչև 5% լակտոզայից: Նման թափոնների արտանետումը աղբավայրեր կամ գետերի մեջ հանգեցնում է աղտոտման և առաջացնում է տհաճ հոտ:

Բարելավման առաջարկություններ:

- Պանրի պատրաստման տարրաների լցոնման մակարդակի վերահսկում՝ հեղեղումներից խուսափելու նպատակով;
- Ջերմաստիճանի կարգավորում՝ այրումից խուսափելու նպատակով:

Խտացրած կաթի համար օգտագործվող ֆերմենտից առաջացող քաղցր կաթնային շիճուկից սպիտակուցը հնարավոր է վերականգնել ուլտրաֆիլտրացման եղանակով: Բարձր արժեքի պատճառով այն տնտեսապես նպատակահարմար է իրականացնել միայն մեծ քանակությամբ թարմ շիճուկի առկայության դեպքում: Դոնդողային հատկությունների շնորհիվ շիճուկային պրոտեինային փոշին կարելի է օգտագործել հացաբուլկեղենի և մսամթերքի արտադրության մեջ:

- Կաթնային կեղտաջրերը /շիճուկը/ հետագայում կարելի է օգտագործել կարագի արտադրության մեջ, ինչի համար անհրաժեշտ է դրանք ևս մեկ անգամ անցկացնել սեպարատորի միջով և ենթարկել որոշակի լրացուցիչ մշակմա: Շիճուկը նաև հնարավոր է օգտագործել որպես կենդանիների կեր կամ սննդային հավելում՝ մեծ քանակությամբ սպիտակուցների պարունակության շնորհիվ:
- Կաթնային շիճուկը կարող է օգտագործվել հողի որակի բարելավման և ոռոգման նպատակով:

Կաթնամթերքի արտադրության ընթացքում «Մարիլա» ընկերությունը /Հայաստան/ թափոններից /շիճուկից/ արտադրում է նաև տարեկան մոտ 4,000 կգ անասնակեր, ինչը բերում է տարեկան 8.000 եվրոյի լրացուցիչ շահույթ:

Խտացված կաթի և կաթի փոշու արտադրություն

Կաթի չորացումն իրականացվում է ջրի հեռացման վակուումային գոլորշիացման մեթոդով: Կիրառվում են գոլորշիացման երկու եղանակներ՝ բարձր ճնշմամբ գոլորշով ջերմային եղանակ և մեխանիկական եղանակ:

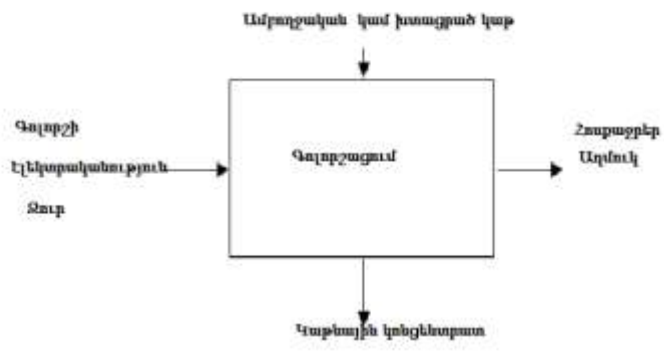

Նկ. 4. Կաթի գոլորշիացման ընթացքում մուտքային և ելքային հոսքեր:

Ցողման եղանակով կաթի չորացումը առավել հաճախ օգտագործվում է կաթի, շիկուկի կամ մանկական սննդի չորացման արդյունաբերական անընդհատ եղանակի կիրառման դեպքում: Մյուս մեթոդները ներառում են սառեցմամբ չորացումը և չորացումը թմբուկում:

Գոլորշիացումը կապված է էներգիայի սպառման շատ բարձր մակարդակի հետ: Գոլորշիացման ջերմային սարքավորումները առաջացնում են ուժեղ աղմուկ և էներգատար են: Մեխանիկական խտուցիչ մեքենայի մաքրումն աշխատատար է և հանգեցնում է հեղուկ թափոնների առաջացմանը:

Կատարելագործման առաջարկություններ.

- Բարելավել հեղուկի մակարդակի նկատմամբ հսկողությունը՝ բացառելով գերեռումը;
- Ցածր խտությամբ կաթը կրկնակի շրջանառել՝ ցանկալի խտության կաթի ստացման նպատակով;
- Սարքավորումների մաքրումից առաջ հեռացնել հեղուկ թափոնները;
- Կոնդենսատը կրկնակի օգտագործել;
- Շիճուկն օգտագործել որպես պիտանի կողմնակի արտադրանք:

Պաղպաղակի արտադրություն

Պաղպաղակը կաթի հիմքով արտադրանքի տեսակ է, որը սովորաբար պարունակում է 6-12% յուղ, 7,5 - 11,5% յուղազերծված կաթ և 13-18% շաքար: Այս խառնուրդին ավելացվում են կայունացուցիչներ, էմուլգատորներ և բուրավետ հավելումներ: Բաղադրիչները խառնվում են, տաքացվում են մինչև մոտավորապես 70 - 75°C և հոմոգենացվում են: Խառնուրդը պաստերիզացնում են 2-15 վայրկյանով 80 - 85°C ջերմաստիճանի հասցնելով, որից հետո սառեցնում են և 4-24 ժամ պահում են ավելի ցածր ջերմաստիճանի պայմաններում

Ներկանյութերը և բուրավետ հավելումները միացվում են խառնուրդին հասունացման փուլում: Պաղպաղակը մինչև -6°C սառեցնելու նպատակով օգտագործվում են անընդհատ եղանակով աշխատող սառցարանները: Ծավալի ավելացման նպատակով սառեցման

փուլում խառնուրդին ավելացվում է սեղմված օդ: Պաղպաղակը լցվում է տարրաների մեջ և հետագա սառեցման նպատակով տեղադրվում է -30 ից-40°C ջերմային պայմաններում աշխատող թունելային սառցարաններում:

1 կգ պաղպաղակի արտադրության տիպային ցուցանիշներ.

Էներգիայի սպառում (ԿՎտ/ժ/կգ)	0.6-2.8
Ջրի սպառում (լ/կգ)	4.0-5.0
Կեղտաջրերի արտադրություն (լ/կգ)	2.7-4.0

Կատարելագործման առաջարկություններ.

- Օգտագործել պաստերիզացման ընթացքում ստացվող ջերմությունը:

Մաքրում և լվացում

Կաթի և կաթնամթերքի հետ շփվող աշխատանքային գոտիները և սարքավորումները անհրաժեշտ է կանոնավոր կերպով լվանալ՝ սանիտարահիգիենիկ պահանջներն ապահովելու նպատակով: Լվացման համար կարող է սպառվել կոմբինատում սպառվող ընդհանուր ջրի սպառման 25-40% : Լվացումից հետո առաջացած ջուրը կաթնային յուղի և սպիտակուցների, ինչպես նաև մաքրող և ախտայանող նյութերի պարունակության հետևանքով կարող է պարունակել մեծ քանակությամբ աղտոտող նյութեր:

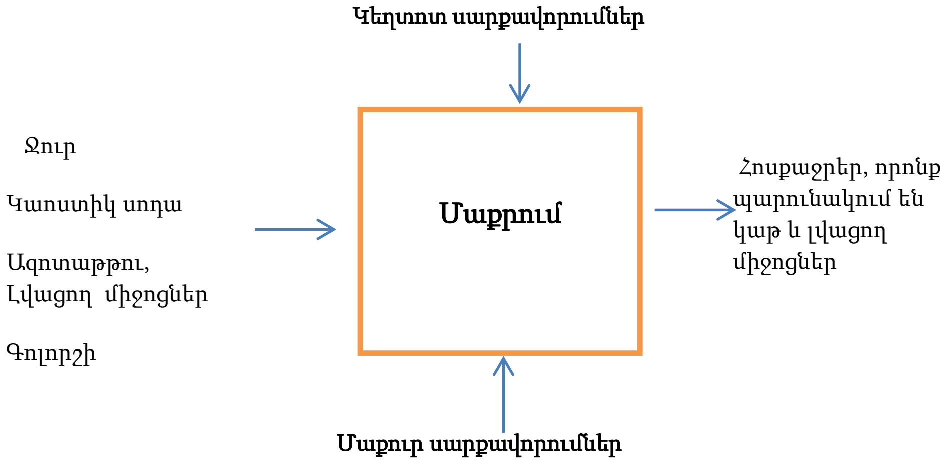

Նկ. 5. Լվացման ընթացքում մուտքային և ելքային հոսքեր

Սարքավորումների լվացման գործընթացը ներառում է՝

- լավացում սառը ջրով (թափոնների արտանետում կոյուղի);
- Լվացող նյութերի և/կամ կաուստիկ սոդայի ավելացում (նատրիումի հիդրօքսիդ);
- Լվացող լուծույթի շրջանառություն սարքավորումով՝ կեղտոտվածությունը մաքրելու նպատակով (թափոնների արտանետում կոյուղի);
- Լվացում ջրով (թափոնների արտանետում կոյուղի);
- Ազոտային թթվի լուծույթով լվացում՝ բացառելու համար կաթնաթթվի եռումից նստվածքի առաջացումը (թափոնների արտանետում կոյուղի);
- Լվացում ջրով (թափոնների արտանետում կոյուղի);

Կատարելագործման առաջարկություններ՝

- Տեղադրել CIP-լվացում,եթե այն դեռ տեղադրված չէ;
- Անընդհատ վերահսկել ջրի ճնշման մակարդակը;
- Ժամանակին հեռացնել արտահոսքերը;

- Անջատել լվացող սարքավորումներ, երբ վերջիններս չեն օգտագործվում;
- Կրկնակի օգտագործել լվացման համար նախատեսված ջուրը կուտակող ջրային տարրայի/բակի օգտագործման միջոցով:

Օժանդակ գործընթացներ

Սեղմված օդ

Սեղմված օդը ստանում են խտուցիչ մեքենայում, որը գործարկվում է էլեկտրական էներգիայի օգնությամբ և հովացվում է օդի կամ ջրի միջոցով:

Գործընթացի արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ հիմնական առաջարկությունները ներառում են արտահոսքերի կարգավորումը, տեխնիկական սպասարկումը և հովացման նպատակով օգտագործվող ջրի կրկնակի օգտագործումը:

Համակարգում ճնշման ստուգումը այն ժամանակ, երբ սեղմված օդը չի օգտագործվում (երբ արտադրական գործընթաց չի իրականացվում), կարող է լավ պատկերացում տալ առկա արտահոսքերի վերաբերյալ:

Միջինում օդի սեղմման համակարգերը ունենում են 25% -ից 35% օդի կորուստ միայն արտահոսքերի արդյունքում:ց 50% դեպքերում արտահոսքերի վերացման միջոցառումները կազմակերպության համար ունենում են ցածր ծախսատարություն:
Համակարգում սեղմված օդի արտահոսքը ծախսատար է՝ 7 Բար ճնշման պայմաններում 0,30 սմ արտահոսքերի արդյունքում հանգեցնում է տարեկան ավելի քան 1.000 եվրոյի լրացուցիչ ծախսի՝ էներգիայի ավելորդ օգտագործման հետևանքով, հետևաբար անհրաժեշտ է ժամանակին բացահայտել և հեռացնել բոլոր նշանակալի արտահոսքերը:

Անցքի չափը (մմ)	Օդի կորուստ լ/վ	ԿՎՏ ժ/օր	ՄՎՏ ժ/տարի
1	1	6	3
3	19	74	27
5	27	199	73

Գոլորշու անտաղրություն և բաշխում

Գոլորշին ստանում են կաթսաներում և բաշխում են ամբողջ ձեռնարկությունով ջերմամեկուսացված խողովակների օգնությամբ: Կոնդենսատը հավաքվում է հատուկ տարրայում, որից այն կարող է ուղղվել դեպի արտադրական գործընթացներ կամ կրկին վերադարձվել կաթսա:

Գործընթացի արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ հիմնական առաջարկությունները ներառում են վառելիքի որակի վերահսկողությունը, կաթսայի շահագործման պայմանների վերահսկողությունը, կոնդենսատի հեռացման սարքավորումների տեխնիկական սպասարկումը, փականների, կցաշուրթերի, տարրաների և այլ բաց մակերեսների ջերմամեկուսացումը:

Անցքի Տրամագիծ (մմ)	Արտահոսքի արագությունը (կգ/ժ) զույգով Ջերմաստիճանը 260 (°C) գոլորշու ճնշումը ԿՊԱ-ն մթնոլորտայինից բարձր						
	345	689	1034	1379	1724	2068	2413
3.2	12	21	30	39	48	60	67
6.4	46	82	118	153	191	239	268
9.5	103	183	265	347	430	538	604
12.7	183	326	470	616	764	956	1073
19.1	411	733	1058	1387	1719	2151	2413
25.4	731	1303	1881	2465	3056	3824	4290
31.8	1143	2036	2938	3851	4776	5975	6703
38.1	1645	2931	4231	5546	6877	8604	9653

Խողովակի անվանական տրամագիծը (մմ)	Չջերմամեկուսացված խողովակից ջերմափոխանցումը հետևյալ ազդեցությունների ներքո՝ քամու արագություն 0.4 մ/վ և շրջակա միջավայրի ջերմաստիճանը 21 (°C) մ/Ձ/ ժ/մ, միջավայրի ջերմաստիճանը պրոցեսի ժամանակ					
	93	204	316	427	538	649
12.7	1	3	4	7	10	14
25.4	1	3	6	9	14	20
50.8	2	5	9	14	22	32
76.2	2	6	12	19	30	44
101.6	3	8	14	24	37	55
127.0	3	10	18	28	44	66
152.4	4	11	20	34	51	76
203.2	5	13	25	42	66	96
254.0	5	16	30	50	79	119
304.8	6	18	34	58	92	139
406.4	7	21	42	71	113	172
508.0	9	26	50	86	139	211
609.6	10	30	59	101	164	250

Ջրամատակարարում

Ջրամատակարարման համակարգում անհրաժեշտ որակի ջրի բացակայության դեպքում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ լրացուցիչ մշակման ենթարկել ջուրը, ինչը կարող է պահանջել ֆիլտրացման (մանրախճով կամ ավազով), աէրացիայի և անհրաժեշտության դեպքում քլորացման իրականացում:

Գործընթացի արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ հիմնական առաջարկությունները ներառում են ջրի օգտագործման բնագավառում աշխատակիցների իրազեկման մակարդակի բարձրացում, արտահոսքերի վերացում, տեխնոլոգիական պրոցեսների կատարելագործում, ջրի կրկնակի օգտագործում:

Անցքի չափը (մմ)	Ջրի կորուստ (մ3) օր	Ջրի կորուստ (մ3)տարի
0.5	0.4	140
1	1.2	430
2	3.7	1300
4	18	6400
6	47	17.000

Սառեցում և հովացում

Սարցարաններում և սառեցման համակարգերում որպես սառեցման նյութ հիմնականում օգտագործվում է ամոնյակը, որը նախ սեղմվում է և հետագա ընդարձակումից հովանում է փակ ուրվագծով համակարգը: Սառեցնող նյութը կարող է հանդես գալ որպես առաջնային ջերմակիր, կամ կարող է օգտագործվել երկրորդային ջերմակրի, օրինակ հովացնող աղաջրի լուծույթի կամ էթիլենգլուկոնատի հովացման նպատակով:

Քլորաֆտորաածխաջրերը, որոնք նախկինում օգտագործվում էին որպես սառեցնող նյութեր, ներկայումս արգելված են և դրանց

օգտագործումը դադարեցված է: Հովացմանհամակարգը բաղկացած է կոնդենսատորներից, խտուցիչ մեքենաներից և գոլործիացնող սարքերից:
Սառեցման համակարգի գործունեության հիմնական բնութագրիչը օգտակար գործողության գործակիցն է (ՕԳԳ,որը սահմանվում է որպես սառեման արդյունքի հարաբերություն ծախսված ածխատանքին՝ ծախսված էներգիային կամ հզորությությանը): ՕԳԳ կախված է ջերմաստիճանից որոշվում է Tբ/(Tբ – Tg) բանաձևով, որտեղ T – ջերմաստիճանն է՝ չափված Կելվիններով: Այսպիսով, որքան փոքր է ջերմության աղբյուրի և սպառման ջերմաստիճանի տարբերությունը, այդքան բարձր է արդյունավետությունը:
Սառցարանների շահագործման կատարելագործման առաջարկությունները ներառում են արտահոսքերի վերացումը, ջերմության կորուստների մինիմալացումը, սառցախցիկների և խողովակների ջերմամեկուսացումը, տեխնիկական սպասարկումը, կոնդենսատորների և գոլորշիացման սարքերի մաքրումը և հնարավորության դեպքում կոնդենսացման համար պահանջվող ջերմաստիճանի նվազեցումը:

Կաթի վերամշակման ընթացքում կիրառվող տեխնոլոգիական լուծումների օրինակներ

Խմելու կաթի մասնակի հոմոգենացում

Սերուցքը հոմոգենացնում են յուղազերծված կաթի փոքր քանակության հետ՝ մինչև ցանկալի յուղայնության ստացումը (12%): Յուղազերծված կաթի մնացած մասը կենտրոնախույզ սեպարատորից անմիջապես անցնում է պաստերիզացման բաժանմունք: Հոմոգենացված սերուցքը կրկին միացվում է յուղազերծված կաթի հոսքին վերջնական տաքացման բաժանմունք անցնելուց առաջ: Այս ձևով յուղազերծված կաթի մուտքային հոսքը չի հոմոգենացվում, ինչի արդյունքում հնարավոր է դառնում զգալիորեն նվազեցնել հոմոգենացնող սարքերի կողմից սպառվող էներգիայի ծախսը:

Ավելի ցածր հզորությամբ հոմոգենացնող սարքավորումները ավելի էժան են կապիտալ և շահագործման ծախսերի տեսանկյունից: Նման հոմոգենացնող սարքի գինը կազմում է բարձր հզորությամբ սարքավորման գնի մոտ 55%-ը: Էլեկտրոէներգիայի ծախսը հնարավոր է կրճատել մոտավորապես 65%-ի սահմաններում:

Նշված դեպքում պաստերիզացման ընթացքում մասնակի հոմոգենացման ժամանակ 25.000 լ/ժ արտադրողականությամբ լրիվ հզորությամբ սարքի օգտագործումը հանգեցրել է հոմոգենացման ծավալների մինչև 8.500 լ/ժ կրճատմանը: Տեղադրելով 55 ԿՎտ ավելի ցածր հզորությամբ հոմոգենացնող սարք՝ էլեկտրոէներգիայի գումարային սպառումը նվազեցվել է մոտավորապես 65%-ով:

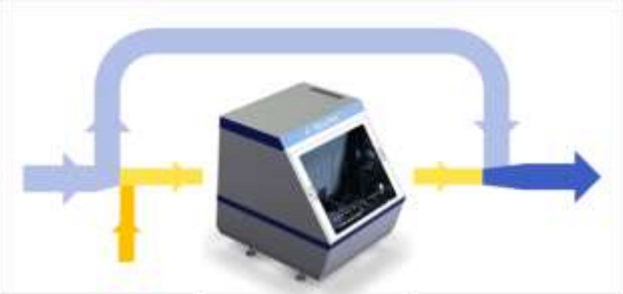

Նկ. 7. Մասնակի հոմոգենացման սխեմա

Գործընթացների ավտոմատացմանհնարավորություններ

(տեղափոխում, պաստերիզացում, հոմոգենացում և CIP-լվացում)

Որոշ կաթի գործարաններ գործընթացի ինչ-որ հատվածներում տեղադրում են կառավարման փակ համակարգերով ծրագրավորվող տրամաբանական վերահսկիչներ (ԾՏՎ): Համադրելով նշված վերահսկիչների և հատուկ փականների օգտագործումը հնարավորություն է ստեղծում բացահայտելու և վերացնելու խողովակաշարերում, տարրաների լցման ընթացքում և մարդկային գործոնի հետևանքով առաջացող արտահոսքերը, ինչը վերջին հաշվով

հանգեցնում է կեղտաջրերի արտադրության կվազեցմանը: Նշված լուծման թերությունը բարձր արժեքն է:

Կաթի պաստերիզացման համար օգտագործվում են համակարգչային կառավարմամբ պլաստմասե ջերմափոխանակիչներ, որոնց ջերմափոխանակման մակերեսը ավելի մեծ է մնացածի համեմատ և որոնք ունեն յուղի ստանդարտացման և հոմոգենացման մակարդակների ավտոմատ կառավարման համակարգ:

Մշակումն իրականացվում է փակ համակարգում: Հումքի, կիսաֆաբրիկատների և արտադրանքի պահպանման և սարքավորումների տարբեր բաժանմունքներ մատակարարման գործընթացը կառավարվում է համակարգչային ավտոմատացված համակարգի կողմից: Նույն ավտոմատ կառավարման համակարգը կառավարում է նաև առանց քանդման CIP-լվացման գործընթացը:

Գործընթացի ավտոմատացման արդյունքում կրճատվում է արտադրվող թափոնների և կեղտաջրերի քանակը: Առանց քանդման CIP-լվացման համակարգի համակարգչային կառավարման համակարգի օգտագործումը հանգեցնում է սպառվող ջրի ծավալի և քիմիական նյութերի օգտագործման կրճատմանը: Պաստերիզացման ընթացքում ջերմափոխանակիչների մակերևույթի վիճակի հանդեպ իրականացվող վերահսկողության և տաք ջրի կրկնակի օգտագործման արդյունքում հնարավոր է դարձել էներգիայի ծախսը կրճատել 25% -ով, իսկ ջրի ծախսը՝ 50%-ով: Ավտոմատացված չափաբաժինների կիրառության արդյունքում ջրի և լվացող ու ախտահանող նյութերի սպառումը կրճատվել է 15%-ով:

Անընդհատ պաստերիզացման սարքեր (HTST и HHST)

Անընդհատ պաստերիզացման ընթացքում կիրառվում են հոսքային ջերմափոխանակիչներ, օրինակ ՝ խողովակային, սկավառակային և շրջանակային: Դրանք ունեն տաքացնող և հովացնող

բաժանմունքներ: Էներիշգիայի սպառման և արտադրվող կեղտաջրերի կրճատման նպատակով խմբաքանակային պաստերիզացման փոխարեն օգտագործվում է անընդհատ պաստերզացման համակարգը:

Խմբաքանակներուվ պաստերիզացումն իրականացվում է 62-ից 65°C ջերմաստիճանի պայմաններում 30 րոպեի ընթացքում: Անընդհատ պաստերիզացման սարքերն ապահովում են պաստերիզացումը բարձր ջերմաստիճանի պայմաններում կարճ ժամանակահատվածում (HTST) կամ պաստերիզացում կարճատև բարձր ջերմային մշակման ընթացքում (HHST). HTST պաստերիզացումը կատարվում է 15-ից 240 վայրկյանների ընթացքում 72 - 750 °C ջերմային ռեժիմի պայմաններում: HHST պրոցեսն ընթանում է 85 -ից 90 °C ջերմաստիճանի պայմաններում՝ 1-ից 25 վայրկյան տևողությամբ:

Տնտեսական և բնապահպանական օգուտները կայանում են էներգիայի սպառման և կեղտաջրերի կրճատման մեջ:

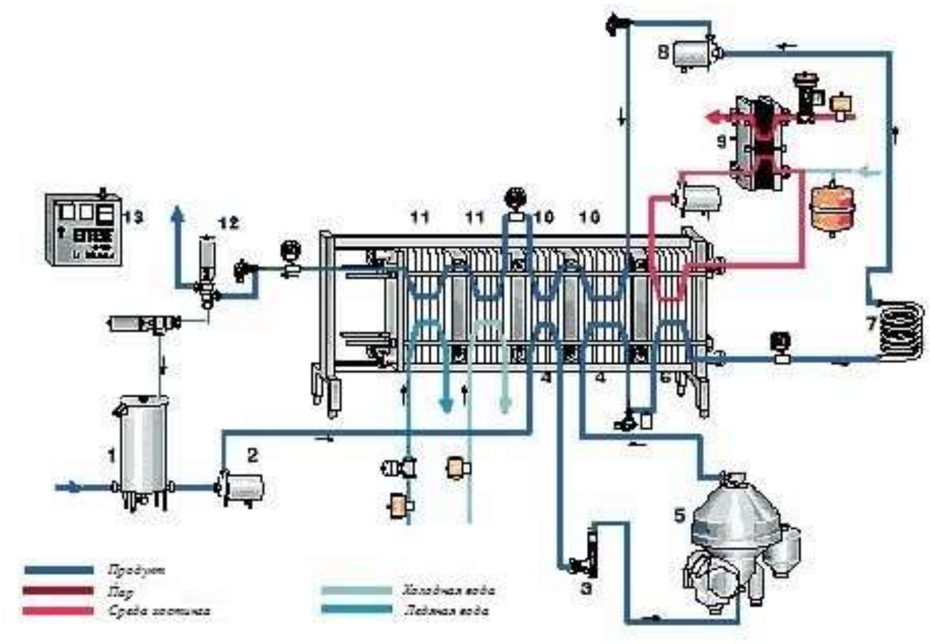

Նկ. 8. Պաստերիզացման գործընթացի սխեմա

Պաստերիզացման ընթացքում ջերմության վերականգնում

Պաստերիզացնող սարքավորումները հիմնականում ունենում են վերականգնող հակահոսքային ջեռուցող սեկցիաներ: Մուտքագրվող կաթը նախնական տաքացման են ենթարկում պաստերիզացման բաժանմունքից դուրս եկող տաք կաթի ջերմության օգտագործմամբ:

Նման կերպ նոր մուտքագրվող և ջերմային մշակման ենթարկված արտադրանքների միջև ուղղակի ջերմափոխանակման օգտագործման շնորհիվ կաթի գործարանում էներգիայի տեսակարար սպառումը հնարավոր է կրճատել 80%-ով:

Ջերմային ռեժիմներն ունեն հետևյալ տեսքը.

Մուտքագրվող կաթի ջերմաստիճան	40C
Տաքացման ջերմափոխանակման ջերմաստիճան	650C

Պաստերիզացման ջերմաստիճան	780C
Հովացման ջերմափոխանակման ջերմաստիճան	200C
Կաթի ջերմաստիճանը պաստերիզացումից հետո	40C

Նկ.9. Ջերմափոխանակման սխեմա

Առանց ասեպտիկ խցիկի ասեպտիկ փաթեթավորման եղանակ

Որպես կանոն կաթի գործարաններում խմելու կաթի լցման ընթացքում կիրառվում է հետագա հոմոգենացմամբ ուլտրաբարձր ջերմաստիճանային մշակումը, իսկ հոսքագծի վերջում՝ ասեպտիկ փաթեթավորումը: Ուղղանկյուն ձևի փոթեթները, որոնցում կաթը հասցվում է սպառողներին (օրինակ Տետրապակ փաթեթները), պատրաստվում է բազմաշերտ նյութի հիմքով արտադրովող թղթից, որն իր մեջ ունենում է նաև մի քանի թաղանթներ և ալյումինե թիթեղի շերտեր:

Փաթեթավորման նյութի անընդհատ կտորից ձևավորվող փաթեթը մոտեցվում է լցման սարքավորմանը ջրածնի պերօքսիդով լցված ախտահանող ավազանի միջով: Այնուհետև ախտահանված կտորից ձևավորվում է խողովակ արտադրանքի լցման ծորակի շուրջ, համապատասխան երկայնակի կարերը դրվում են պլաստիկի տաք

եռակցման եղանակով, երբ փաթեթը լցված է: Լցմաննման եղանակը չի պահանջում ասեպտիկ խցիկի առկայություն:

Առավելությունները կայանում են ջերմային մշակման ընթացքում էներգիայի խնայողության, փափեթավորման թափոնների քանակի կրճատման և կաթի կորուստների նվազեցման մեջ (0,5%-ից ցածր), սակայն նշված մեթոդը այնուամենայնիվ թանկ է:

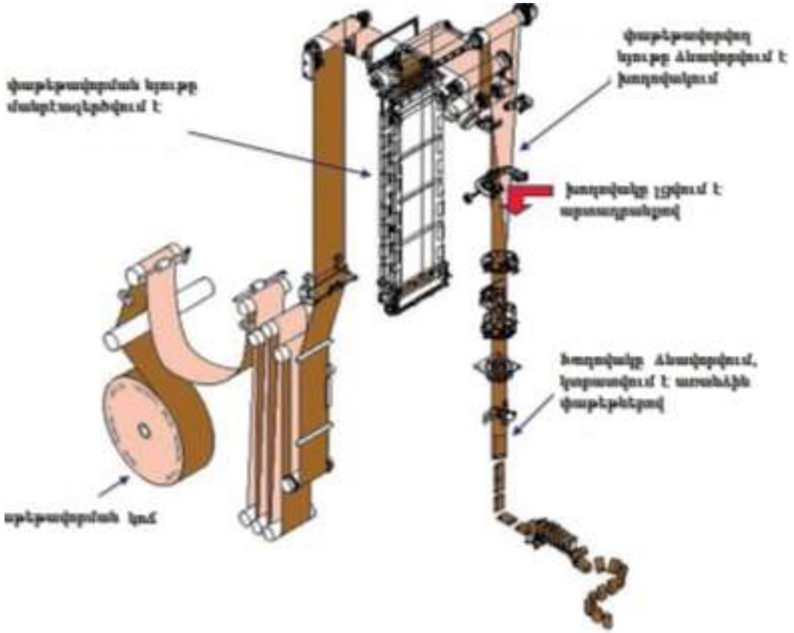

Նկ. 10. Կաթի փաթեթավորման հոսքագծի սխեմա առանց ասեպտիկ խցիկի

Փուլային/ֆազային փոփոխությունների բացահայտման առցանց և ներկառուցված համակարգեր

Գործարկումից առաջ խողովակները սովորաբար լցված են լինում ջրով: Այնուհետև արտադրանքը դուրս է մղում ջուրը դրենաժի փականի միջով: Առավել հաճախ դրենաժի փականը փոկում են ձեռքով՝ ժամանակ առ ժամանակ կատարվող տեսողական ստուգման ընթացքում: Արտադրանքի և ջրի անցման առավել ճշգրիտ բացահայտմաննպատակով օգտագործվում են հոսքագծերի ավտոմատացմանառցանց մեթոդները: Առցանց բացահայտումը կարող է իրականացվել հոսքի, խտության, անցանելիության չափման և օպտիկական սենսորների օգնությամբ:

Նշված մեթոդները կարող են օգտագործվել CIP – լվացումից հետո կաթի մատակարարման ժամանակ, HTST-ի գործարկման ժամանակ, անջատված սարքավորման լվացման ժամանակ, խողովակաշարերի փոխարինման ժամանակ:

Նշված եղանակով արտադրանքի կորուստները հնարավոր է կրճատել 50%-ով, անցումային խառնուրդի ծավալները՝ 30-40%-ով, կեղտաջրերում ԲՊԿ պարունակությունը ՝ 30%-ով.

CIP համակարգերում սովորաբար կիրառվում են էլեկտրահաղորդակցման սենսորներ: օպտիկական սենսորներն օգտագործվում են կաթի յուղայնության ստանդարտացման նպատակով:

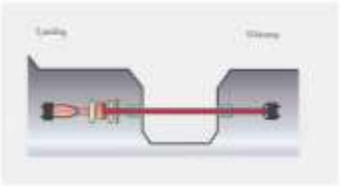

Նկ. 11. ա) Էլեկտրահաղորդակցման ներկառուցված սենսոր բ)օպտիկական սենսոր

Պահպանման ներկառուցված տարրաներ

Արտադրական հոսքագիծը կարող է նախագծվել այնպես, որ առանձին հատվածների հնարավորությունները փոխադարձ օպտիմալացվեն՝ արտադրանքի կուտակումների կամ պակասորդի բացառման նպատակով: Արտադրական հոսքագծի բեռնման գրաֆիկի փոփոխությունները կարող են խախտել այդ հավասարակշռությունը, ինչի արդյունքում կաթը կշարունակի շրջանառել պաստերիզացման սարքով: Դա կհանգեցնի էներգիայի գերածախսի, վնաս կհասցնի արտադրանքի որակին և կարող է մեծացնել սարքի լվացման անհրաժեշտ հաճախականությունը:

Պաստերիզացման սարքի ելքի մոտ արտադրանքի պահպանման ներկառուցված տարրաների քանակի և չափերի ճիշտ ընտրությունը թույլ կտա նվազագույնի հասցնել հոսքագծի պարապուրդները և կաթի կրկնակի շրջանառումը: Տվյալ լուծումը հեշտ է իրագործել, այն բարձրացնում է արտադրանքի որակական հատկությունները և կրճատում է ջրի և էներգիայի սպառումը:

Նկ. 12. Ներկառուցված պահուստային տարրաներ

Խառնման գործընթացի օպտիմալացում

«Բաղադրիչային լցոնում» կոչվող լցման սարքավորումների տեղակայման եղանակը թույլ է տալիս տարանջատել վերջնական կաթնամթերքը վերջին փուլում, ընդհուպ մինչև անմիջապես լցման պահը: Տվյալ սարքավորումը բաղկացած է երկու խողովակաշարերից՝, առաջինը նախատեսված յուղազերծված կաթի համար, երկրորդը՝ յուղի ստանդարտացված պարունակությամբ կաթի համար: Խառնումը իրականացվում է կոնկրետ արտադրանքի համար պահանջվող համամասնությամբ: Օրինակ, ենթադրենք գործարանն արտադրում է երեք յուղայնության կաթի տեսակներ, որոնք հնարավոր է լինում արտադրել երկու խողովակաշարերի աշխատանքի համապատասխան կարգաբերման շնորհիվ: Տվյալ եղանակի դեպքում արտադրանքի և փաթեթավորման նկութերի կորուստները բացակայում են : Բաղադրիչային լցման համակարգը կրճատում է ներկառուցված տարրաների անհրաժեշտությունը և կրճատում է լվացման անհրաժեշտ հաճախականությունը:

Արտադրության վերակարգաբերման հնարավորություններն աճում են, ինչը որպես կանոն համընկնում է սպառողական պահանջարկի փոփոխության հետ և կարող է որոշակի դժվարություններ առաջացնել արտադրանքի սառը վիճակում պահպանման կազմակերպման հարցում: Նման համակարգերի արժեքը կարող է բարձր լինել (ժամում 12,000 փաթեթ կաթ արտադրող հոսքագծի համար 1 մլն եվրո), սակայն վերջինս կարող է փոխարինել մի քանի լցման հոսքագծերի

Նկ. 12. Լցման վերակարգաբերվող հոսքագիծ

Սպիտակուցի ստանդարտացման նպատակով իրականացվող ուլտրաֆիլտրացում

Ուլտրաֆիլտրացումը կարող է օգտագործվել պանրի արտադրության ժամանակ կաթի մեջ սպիտակուցի ստանդարտացման նպատակով: Կաթը ճնշման տակ անցնում է մեմբրանի միջով, որը իր վրա է հավաքում սպիտակուցի մոլեկուլները՝ այդ ձևով մեծացնելով սպիտակուցի ուլտրախտանյութի (ռետենտատի) պարունակությունը:

Ուլտրաֆիլտրացումը բերում է 1լ օգտագործվող կաթից արտադրվող պանրի քանակի ավելացմանը: Ավանդական ստանդարտացման հետ

համեմատ այս պրոցեսում ավելի քիչ քանակությամբ շիճուկ է առաջանում: Ուլտրաֆիլտրացման ընթացքում ավելի մեծ քանակությամբ էլեկտրական և ջերմային էներգիայի ու ջրի ծախսը փոխհատուցվում է պանրի արտադրանքի աճով:

Այս գործընթացի կազմակերպման համար պահանջվող ներդրումը մեծ է, ետգնման ժամկետները ընդունելի են համարվում միայն խոշոր արտադրության ծավալների դեպքում: Միջին ծավալներ ունեցող ձեռնարկության համար (դեղին պանրի տարեկան 25.000 տ արտադրողականությամբ) 430.000 եվրո արժողությամբ ներդրումը ետգնվում է մոտավորապես 6 տարվա ընթացքում:

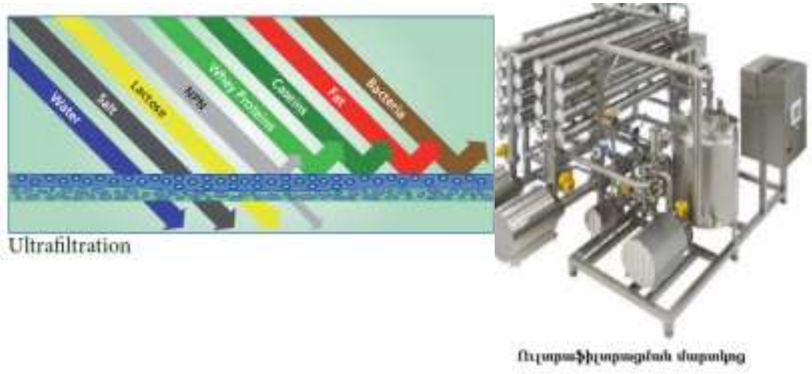

Նկ.13. Ուլտրաֆիլտրացման գործընթացի սխեման և սարքավորման արտաքին տեսքը:

Առանց ապամոնտաժման լվացման CIP համակարգեր

CIP-լվացման համակարգերը սովորաբար կաթի վերամշակման գործարաններում օգտագործվում են տարրաների, խողովակաշարերի, լցման, պաստերիզացման, հոմոգենացման սարքերի և սարքավորման այլ բաղկացուցիչ մասերի լվացման նպատակով: Լավ նախագծված համակարգը խնայում է ջրի և քիմիական նյութերի օգտագործումը, ինչպես նաև կրճատում է ձեռքով լվացման ժամանակ աշխատուժի

ծախսումները: Առավել արդյունավետ CIP համակարգերը ունիվերսալ են՝ դրանցում ջուրը և քիմիական նյութերը վերականգնվում և պահպանվում են կրկնակի օգտագործման նպատակով: Որոշ CIP համակարգեր կիրառում են մեմբրանային ֆիլտրացում՝ ջրի և քիմիական նյութերի կորզման նպատակով:

Համակարգերի հիմնական մասում քիմիական ռեագենտների ջրում լուծման աստիճանը որոշվում է էլեկտրահաղորդման կամ պղտորության սենսորների օգնությամբ: Որոշ համակարգերում կիրառվում են ժամանակաչափեր: Անկախ համակարգի տեսակից անհրաժեշտ է կանոնավոր կերպով վերահսկել քիմիական նյութերի պարունակությունը և ջերմաստիճանը, ինչպես նաև իրականացնել տեսողական վերահսկողություն և պարզել արդյոք մաքրությունը պահանջվող մակարդակի վրա է գտնվում:

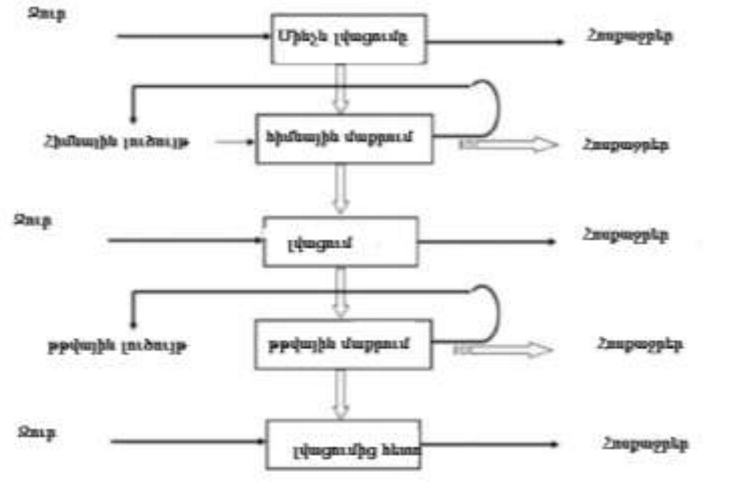

Նկ. 14. CIP լվացման գործընթացի սխեմա

Սերիական լվացումը,ի տարբերություն անընդհատ լվացման, բաղկացած է լվացումների սերիաներից: Սերիական լվացումը սովորաբար կիրառվում է տարրաների նախնական մաքրման նպատակով՝ CIP լվացումից առաջ արտադրանքի առավելագույն հեռացման և ջրի ծախսի կրճատման նպատակով:

Բարձր արդյունավետությամբ կաթսաներ

Կաթսաների օգտակար գործողության գործակիցը հնարավոր է բարձրացնել ջերմությունը վերականգնող սարքավորումների տեղադրման հաշվին,ինչպիսիք են օրինակ ռեկուպերատորները և էկոնոմայզերները: Էկոնոմայզերներն իրենից ներկայացնում է «օդ-հեղուկ» տիպի ջերմափոխանակիչ, որը վերականգնում է ծխային գազերի ջերմությունը՝ կաթսա մատակարարվող ջրի նախնական տաքացման նպատակով: Վառելիքի ծախսը հնարավոր է կրճատել մոտավորապես 1%-ով՝ ծխային գազերի ջերմաստիճանի յուրաքանչյուր 4.5 ^{0}C նվազման համար: Ռեկուպերատորները «օդ-օդ» տիպի ջերմափոխանակիչներ են, որոնք օգտագործվում են գործընթացներում օդի նախնական տաքացման համար ծխային գազերի ջերմության վերականգնման նպատակով:

Կաթսաների փոխարինման կամ արդիականացման դեպքում բազմաթիվ կաթի գործարաններ ձգտում են օգտագործել ավելի արդյունավետ և շրջակա միջավայրի համար քիչ վնասակար վառելիք (օրինակ բնական կամ բիոգազ ածխի փոխարեն): Նման էներգախնայող միջոցառումների իրականացումը կարող է բերել սարքավորման ՕԳԳ-ի մինչև 90-94% աճի:

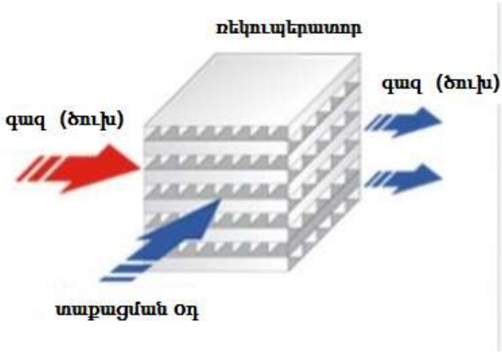

Նկ. 14. Ռեկուպերատորի աշխատանքի սխեմա

Արտադրական թափոնները՝ որպես կենսավառելիք

Բիովառելիքն իրենից ներկայացնում է օրգանական թափոնների հոսք, որն օժտված է օգտակար էներգիայով և/կամ պարունակում է սննդարար նյութեր ու կարող է օգտագործվել որպես վառելիք՝ էներգիայի արտադրության համար: Կաթի գործարաններում գոյացող բիովառելիքի պոտենցիալ տեսակ է մեթան գազը, որը ստացվում է անաէրոբ խմորման արդյունքում, ինչպես նաև կեղտաջրերի և սեպարատորների վերամշակումից ստացվող նստվածքը/շլամը: Բիոգազի արդյունավետ օգտագործման նախապայմաններ՝

1. բիոգազի մեջ պարունակվող ջուրը անհրաժեշտ է հեռացնել;
2.անհրաժեշտ է դիտարկել բիոգազի և կաթսայի կառուցվածքների համատեղման հնարավորությունները՝ կորոզիայից խուսափելու նպատակով;
3.գազը պետք է մատակարարվի անընդհատ՝ անհրաժեշտ ճնշման տակ;
4. Անհրաժեշտ է ապահովել պահանջվող բուֆերային տարածք;
5.կեղտաջրերը չպիտի պարունակեն թունավոր նյութեր, որոնք կարող են ազդել բիովառելիքի արտադրության վրա:

Որպես օրինակ կարելի է բերել Նիդեռլանդներում գտնվող գործարանը (Borculo Whey արտադրանք), որտեղ տեղադրվել էր վերընթաց հոսքի անաէրոբ տիպի ռեակտոր (UASB): Ներդրման ընդհանուր ծավալը կազմել է 1,8 մլն ԱՄՆ դոլար, ետգնման ժամկետը՝ 3,5 տարի: Տնտեսական և բնապահպանական հիմնական օգուտը կայանում է մեթանի արտադրության մեջ, ինչը հանգեցրել է բնական գազի սպառման տարեկան 700.000 մ³ -ով կրճատմանը:

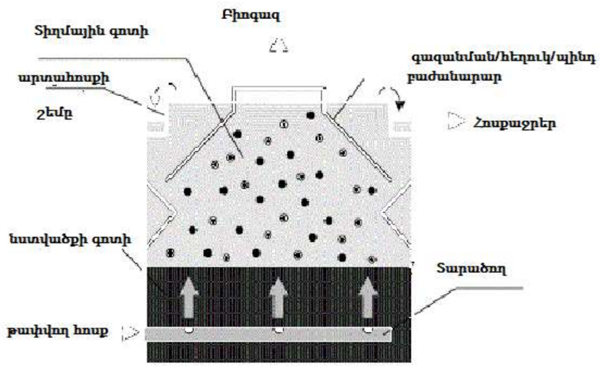

Նկ. 15. Տիղմային նստվածքից բիոգազի ստացման ռեակտորի սխեմա:

Կաթի վերամշակման գործընթացի արդյունավետության տիպային համեմատական ցուցանիշներ

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	0.17	0.14	[illegible]
[illegible]	0.60	0.20	[illegible]
[illegible]	0.20	0.10	1.6
[illegible]	0.20	0.10	2.2
[illegible]	0.20	0.10	2.3
[illegible]	1.9	0.7	[illegible]
[illegible]	0.64	0.22	[illegible]

[illegible]

Աղյուսակ 2. Ռեսուրսների սպառում և կեղտաջրերի գոյացում

Արտադրանք	Կաթի վերամշակման համար պահանջվող ջուր լ/Լ	Կաթի վերամշակման համար պահանջվող էներգիա ԿՎտ/ժ/լ	Կաթի վերամշակումից գոյացող կեղտաջրեր Լ/Լ
Խմելու կաթ և կաթնամթերք	1.0-1.5	0.1-0.2	0.9-1.4
Պանիր և շիճուկ	1.4-2.0	0.2-0.3	1.2-1.8
Կաթի փոշի, պանիր	0.8-1.7	0.3-0.4	0.8-1.5
Պաղպաղակ	4.5-5.5	0.8-1.2	2.7-4.0

Աղյուսակ 3. Ջրի սպառումը առանձին հատվածներում և առանձին պրոցեսների կողմից:

Կիրառման ոլորտ	Սպառում ([illegible] արտադրանք)	[illegible]
[illegible]	0.01–1.45	2%
[illegible]	0.02–0.44	2%
[illegible]	0.03–0.78	2%
[illegible]	0.03–0.78	2%
[illegible]	0.11–0.92	3%
[illegible]	0.11–0.41	3%
[illegible]	0.18–0.75	4%
[illegible]	0.20–1.8	5%
[illegible]	0.32–1.76	8%
[illegible]	0.06–20.89	13%
[illegible]	0.56–4.39	16%
[illegible]	1.52–9.44	40%
Ընդամենը	2.21–9.44	100%

Աղյուսակ **4. Էներգիայի սպառումը տարբեր կաթնամթերքների արտադրության ընթացքում**

Արտադրանք	Էլեկտրաէներգիայի սպառում (ՀՁ/տ արտադրանք)	Վառելիքի սպառում (ՀՁ/տ արտադրանք)
Շուկայի կաթ	0.20	0.46
Պանիր	0.76	4.34
Չոր կաթ	1.43	20.60
Կարագ	0.71	3.53

Աղյուսակ. 5. **Էներգիայի սպառումը տարբեր տեսակի կաթի գործարաններում**

Ձեռնարկության տեսակը	Էներգիայի համախառն սպառում (ԳՋ/տ) [illegible] վերամշակված կաթի համար
Ժամանակակից ձեռնարկություն բարձր արդյունավետ [illegible] [illegible] և [illegible]	0.34
Ժամանակակից ձեռնարկություն, որն [illegible] է [illegible] վերամշակման համար	0.50
Հին, [illegible] [illegible] ձեռնարկություն	2.00
Ձեռնարկությունների միջանկյալ համար [illegible] [illegible]	0.6–1.2

Աղյուսակ 6. **Էներգիայի սպառումը գոլորշիացման և չորացման ընթացքում**

Գոլորշիացման և չորացման համակարգի տեսակը	Էներգիայի համախառն սպառում (ԳՋ/տ) արտադրանք
Հինգ աստիճանային գոլորշիացում և երկու փուլերով չորացման սարքավորումներ	13-15
Երեք աստիճանային գոլորշիացում և մեկ փուլով չորացման սարքավորումներ	22-28
Երկու աստիճանային գոլորշիացում և 1 փուլով չորացման սարքավորումներ	40-60

Տեղեկատվության օգտակար աղբյուրներ և հղումներ

ԵՄ դիրեկտիվ աղտոտմանկանխարգելման և ինտեգրացված վերահսկողության մասին (IPPC) , սննդի կաթի և ըմպելիքների արտադրություններում կիրառվող լավագույն հասանելի մեթոդների ուղեցույց (BREF)՝ http://eippcb.jrc.ec.europa.eu/reference/BREF/fdm_bref_0806.pdf

Կաթի վերամշակման ոլորտում ավելի մաքուր արտադրության կազմակերպում՝ http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/2480-CpDairy.pdf

Միջազգային Ֆինանսական Կազմակերպություն (Համաշխարհային Բանկի Խումբ), Կաթի վերամշակման ոլորտում բնության ու առողջության պահպանության և անվտանգության առաջարկություններ
http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/534a1a8048855373af34ff6a6515bb18/Final%2B-%2BDairy%2BProcessing.pdf?MOD=AJPERES

Envirowise, Կաթի գործարաններում ջրի օրինակելի սպառման մակարդակներ՝
http://www.wrap.org.uk/sites/files/wrap/EN740_final.pdf

Էկոարդյունավետությունը կաթի արդյունաբերությունում՝
http://www.scpclearinghouse.org/upload/publication_and_tool/file/263.pdf.

Տետրա Պակ գործընթացներ, կաթի վերամշակման ուղեցույց՝ http://www.dairyprocessinghandbook.com

Փոքր և միջին ձեռնարկություններում էներգետիկ համակարգերի կառավրման չափանիշներ (BESS)՝
https://ec.europa.eu/energy/intelligent/projects/en/projects/bess

Կազմակերպություններ, որոնք մասնակցել են ԵՄ EaP GREEN ծրագրի շրջանակներում UNIDO կողմից իրականացված ռեսուրսաարդյունավետության և ավելի մաքուր արտադրության կազմակերպման ցուցադրական ծրագրին՝

«Arame & Sophi» ԲԲԸ (Հայաստան)
«Marilla» ԲԲԸ (Հայաստան)
«AER» ԲԲԸ (Ադրբեջան)
Вилейский филиал Молодечненского молочного комбината (Բելառուս)
«Молодечненский молочный комбинат» ԲԲԸ (Բելառուս)
«Броварский молокозавод» ԲԲԸ (Ուկրաինա)
«Гайсинский молокозавод» ԲԲԸ (Ուկրաինա)

Ռեսուրսաարդյունավետության և մաքուր արտադրության կազմակերպման Ազգային Կենտրոն Բելառուսում՝

«Բիզնեսի և տեխնոլոհիաների կառավարման ինստիտուտ»
ք. Մինս, Մոսկովյան փ, 15-56, 220007, Բելառուս

հեռ. +375 (17) 385 90 52

recp-bel@tut.by

http://www.recp.by/

Տեխնոլոգիաների մատակարարների ցանկ՝

Edelstahl
http://www.edelstahl.com.br/homogeneizacao-parcial_ie.html
Tetrapak
http://processinginsights.tetrapak.com/the-secret-to-large-homogenizer-cost-savings/
GEA
http://www.gea.com/global/en/applications/dairy-processing/index.jsp
Foss (Дания)
http://www.foss.com.au/industry-solution/dairy/
Scherjon (Нидерланды)
http://www.scherjon.eu/
Van den Heuvel (Нидерланды)
http://www.heuvelzuivelmachines.nl/
Relco (Нидерланды)
http://relco.net/
Scope Electric (Болгария)
http://www.scope-electric.com/

Ullmers (США)
http://www.ullmers-dairyequipment.com/Inventory.html
Stoelting Volraht (США)
http://stoelting.com/Stoelting-Portal

Indian Dairy Equipment (Индия)

http://www.indiandairyequipment.com/
Phoenix Dairy Equipment (Индия)
http://www.phoenixdairymachinery.com/
Everest Instruments (Индия)
http://www.everestinstruments.in/dairy-milk.html

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Հավելված 1. Էներգաարդյունավետության բարելավման միջոցառումների իրականացման հարցերի ցանկ (BESS, 2010)

ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՊՐՈՑԵՍՆԵՐ

Ջերմային էներգիա

Ջերմության արտադրություն

Ցածր ծախսատարությամբ / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգիայի խնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. այրման ընթացքում մաքսիմալ կրճատել օդի ավելցուկային սպառումը	1. չափել CO2/O2 մակարդակը
2. առավելագույնի հասցնել լիարժեք այրումը	2. չափել ծխի մակարդակը/CO
3. ապահովել կաթսայի մաքրությունը (նստվածք)	3. վերահսկել ծխային գազերի ջերմաստիճանի բարձրացումը
4. Վերանորոգել/փոխարինել կաթսայի ջերմամեկուսացումը	4. պարբերաբար ստուգել կաթսայի ջերմամեկուսացման վիճակը
5. ջերմամեկուսացնել սնուցող տարրան	5. Ստուգել մատակարարվող ջրի ջերմաստիճանի հնարավոր կորուստները
6.ջերմամեկուսացնել	6. Ստուգել կոնդենսատի

կոնդենսատի վերադարձման գծերը	վերադարձման խողովակաշարում ջերմաստիճանի հնարավոր կորուստները
7. Օպտիմալացնել սնուցվող ջրի որակը	7. Վերահսկել սնուցման և խմելու ջրի որակը՝ կոշտություն, թթվայնություն, O2
8. Նվազագույնի հասնել օդի միջանցիկ հոսքերը	8ա. Վերահսկել կաթսայի ջրում լուծված նյութերի հագեցվածությունը; 8բ. Բարելավել օդի միջանցիկ հոսքերի կառավարումը
9. Պահպանել ճնշման, ջերմաստիճանի և վառելիքի մատակարարման արտադրողի կողմից շահագործման կանոններում ամրագրված չափանիշները	9ա. Համոզվել, որ չափանիշները հասանելի են և կիրառվում են 9բ. Կանոնավոր ստուգումներ և վերակարգաբերումներ/սպասարկում
10. այրման օդի ջերմաստիճանը հացնել առավելագույն հնարավոր մակարդակին	10. Փչման համար նախատեսված օդը վերցնել կաթսայատան ամենաբարձր հատվածից
11. Կրճատել գոլորշու ճնշումը, եթե այն գերազանցում է համակարգի/գործընթացի համար պահանջվող մակարդակը	11. Ստուգել համակարգի/գործընթացի պահանջները, կարգաբերել կառավարման բաղադրիչները
12. այրման համար նախատեսված տաք օդի մատակարարման համար	12. այրման համար նախատեսված տաք օդի մատակարարման օդատար խողովակները տեղադրել տարածքի

օգտագործել օդատար խողովակներ	առավել բարձր հատվածում
13. տեղադրել գազերի արտահոսքի ավտոմատ զրանցման սենսորներ	-
14. վերացնել գոլորշու խողովակներում արտահոսքի հատվածները	-
Ավելի ծախսատար / երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգիայի խնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. Արագ փոփոխվող սպառման դեպքում վերակառուցել մեկ կամ մի քանի կաթսաները կուտակիչի (բուֆերային պահեստ)	1. Վերահսկել/գնահատել սպառման փոփոխությունների մոդելները
2. Փոխարինել վերահսկման կետերը High-Low-Off -ով (բարձր-ցածր-անջատված) կամ modulating-Low-Off-ով (մոդուլային- ցածր-անջատված)	2. Վերահսկել/գնահատել սպառման փոփոխությունների մոդելները
3. Տեղադրել գոլորշուց ջերմության վերականգնման համակարգ	3. Դիտարկել մեծ տարողությամբ և օդի միջանցիկ մեծ հոսքերով դեպքերը (անընդհատ/մասնակի)
4. Բարելավել այրման գործընթացի նկատմամբ վերահսկողությունը	4ա. Ապահովել սպառումը բավարարելու համար անհրաժեշտ ջերմության մատակարարում 4բ. Նվազագույնի հասցնել վառելիքի

	մատակարարումը/աղտոտումը 4գ. Պաշտպանել աշխատակիցներին/սարքավորումները
5.Ջերմության կրկնակի օգտագործում	5ա. էկոնոմայզեր 5բ. Օդատաքացուցիչ (ռեկուպերատոր)
6. Տեղադրել կաթսայից գոլորշու արտամղման ջերմության վերականգնման համակարգ	6. Դիտարկել մեծ տարողությամբ և օդի միջանցիկ մեծ հոսքերով դեպքերը (անընդհատ/մասնակի)
7.միավորել գործընթացները	7.միավորել ջերմության զգալիորեն տարբեր սպառում ունեցող սարքավորումները (բարձր ճնշման գոլորշով աշխատող պրոցեսից առաջացած ցածր ճնշմամբ գոլորշին կարող է այնուհետև օգտագործվել ցածր ճնշման գոլորշով աշխատող պրոցեսի մեջ)

Ջերմության բաշխում

Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1.Խախտված ջերմամեկուսացման վերանորոգում/փոխարինում	1.Ջերմամեկուսացնել խողովակաշարերը, հատկապես՝ փականների շուրջ
2.Անսարք կոնդենսատի կուտակման սարքի/ջրատար խողովակների, փականների առնակների և այլնի	2.Պարբերաբար ստուգել համակարգում արտահոսքերի առկայությունը

վերանորոգում	
3.Տեղադրել փականներ համակարգի բարբերաբար օգտագործվող մասերի ջերմամեկուսացման համար	3.Ստուգել համակարգի պարբերաբար օգտագործվող մասերի (օրինակ՝ սեզոնային, գիշերային տաքացուցիչներ) կարգավիճակը
4.Անջատել/ջերմամեկուսացնել խողովակաշարի չօգտագործվող և ավելորդ մասերը	4.Ստուգել խողովակաշարի չօգտագործվող և ավելորդ մասերի առկայությունը
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. կոնդենսատի կուտակման սարքերի/խողովակաշարերի փոխարինում ավելի արդյունավետներով	1.Վերահսկել առկա կլանիչների ջերմության կորուստները ու արդյունավետությունը
2.Ջերմամեկուսացման փոխարինում կամ բարելավում	2.Ստուգել օգտագործվող ջերմամեկուսացումը, գնահատել համակարգում ջերմության կորուստը
3.Առավելագույնի հասցնել կոնդենսատի վերադարձը	3.Չափել կոնդենսատից ջերմության արտանետումը
4. Վերանախագծել համակարգը խողովակաշարի հատվածների երկարության օպտիմալացման նպատակով	-
5.Ցանցում ճնշման նվազեցում	-

Ջերմության օգտագործում: ա) գործընթաց

Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1.Ձեռնարկության արտադրական և կենցաղային շինությունների ջերմամեկուսացում	-
2. Բարձրացնել կաթսայատան արդյունավետությունը	-
3. Նախատեսել արդյունավետ ջերմափոխանցում	-
4. Բարելավել հսկողության համակարգը (օրինակ՝ տեղադրել թերմոստատներ)	-
5. Քննարկել էներգիայի այլընտրանքային աղբյուրների օգտագործման տարբերակները	-
6. Ապահովել սարքավորումների բարձր բեռնվածություն	-
7. Վերացնել տաքացած վիճակում սարքավորումների ոչ եկամտաբեր պարապուրդների ժամանակահատվածները	-
8. Վերականգնել ջերմության թափոնները ջեռուցման համար	-
9. Վերականգնել ջերմությունն այլ վայրերում օգտագործելու համար	-
10. Անձնակազմին սովորեցնել օգտվել ձեռքով կառավարման համակարգից և հետևել էներգիայի խնայողության հնարավորություններին	-

Ջերմության օգտագործում: բ) շինությունների տաքացում

Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Ջեռուցումն օգտագործել միայն անհրաժեշտ շինություններում	-
2. Հարմարավետության համար թերմոստատները կարգավորել ամենացածր մակարդակի վրա	-
3. Նվազագույնի հասցնել տաք օդի կորուստը	-
4. Հետևել աշխատող տաքացուցիչների մաքրությանն ու արդյունավետ աշխատանքին	-
5. Չջեռուցվող շինություններում խողովակների մեկուսացման համապատասխան մակարդակի ապահովում	-
6. Ստուգել կոնդենսատ հավաքող սարքի ծորակները	-
7. Հեռացնել օդը տաք ջրամատակարարման համակարգից	-
8.Օգտագործել ժամանակաչափեր	-
9. Համապատասխան դեպքերում կարգավորումներն իրականացնել ձեռքով	-
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ	

հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Տեղադրել մեծ քանակությամբ / առավել արդյունավետ ջերմակարգավորիչներ	-
2. Շինությունը տարբեր գոտիների բաժանելու համար օգտագործել էլեկտրական շարժակներով պատեր	-
3. Օգտագործել օդային ծածկոցներ	-
4. Փոխարինել էներգիայի աղբյուրները	-
5. Ջեռուցման համակարգը փոխել՝ կախված հետևյալ գործոններից. ջերմամեկուսացում օդափոխություն օգտագործում լավ չափից շատ ճառագայթային ջեռուցում վատ ցածր կոնվենցիոն ջեռուցում	
6. Բարելավել շինության ջերմամեկուսացումը	-

Էլեկտրաէներգիա

Շարժիչներ

Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Համոզվել, որ շարժիչի հզորությունը չի գերազանցում լրիվ ծանրաբեռնվածությունը ավելի քան 25%-ով	-
2. Տեղադրել շարժիչի կարգավորիչներ (լարում, հզորության գործակից և ֆիքսված արագության կարգավորիչներ)	-
3. Ներկառուցել սահուն գործարկման հնարավորություն	-
4. Տեղադրել փոփոխական արագությամբ կրիչներ	-
5. Տեղադրել բարձր արդյունավետության շարժիչներ	-

Սեղմված օդ

Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Անջատել սարքավորումը, երբ հնարավոր է	-
2. Տեղադրել ոչ թանկարժեք էլէկտրոմագնիսական փականներ սարքավորումների օդի մատակարարման հոսքագծի վրա: Սարքավորման անջատման դեպքում անջատել սեղմված օդի	-

մատակարարումը:	
3. Պարբերաբար մաքրել օդակլանիչի ֆիլտրերը	-
4. Օգտագործել հնարավորինս ցածր աշխատանքային ճնշում: Հնարավորության դեպքում իջեցնել ճնշման մակարդակը:	-
5. Օգտագործել հնարավորինս ցածր ջերմաստիճանի կլանվող օդ	-
6. Տեղադրել երկու արագությամբ շարժիչներ	-
7. Վերացնել արտահոսքերը	-
8. Պարբերաբար ստուգել պահանջվող ճնշման պարամետրերը	-
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. Տեղադրել ոչ մեծ խտուցիչ մեքենա՝ չծանրաբեռնված պահանջարկի ժամանակահատվածում օգտագործելու համար	-
2. Առավելագույն սառեցման նպատակով տեղադրել օդատար խողովակ	-
3. Տեղադրել չափիչներ օդի հոսանքի համար և էլեկտրական չափիչներ էլեկտրաէներգիայի սպառման և օդի օգտագործման վերահսկման համար	-
4. Բազմախտուցիչ սարքավորումների	-

վրա տեղադրել ժամանակակից հսկիչներ	
5. Տեղադրել ջերմության վերականգնման ստանդարտ հանգույց	-
6. Օդի նախնական սառեցում	-
7. Եթե որոշ սպառողներ օգտագործում են ցածր ճնշման օդ (2.5-3 բար), ապա անհրաժեշտ է տեղադրել երկու առանձին համակարգեր	-
8. Խտուցիչ սարքի համար օգտագործել հաճախականության կարգավորման վահանակ	-
9. Առանձին իրավիճակներում օգտագործել սեղմված օդի անհատական մատակարարում	-
10. Օդաճնշման գործիքները փոխարինել էլեկտրական գործիքներով	-

Վակուումացում

Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. Անջատել սարքավորումը, երբ հնարավոր է	-
2. Կանոնավոր տեխնիկական սպասարկումը անհրաժեշտ է պոմպի արդյունավետ աշխատանքն ապահովելու և վթարների կանխարգելման համար, հատկապես այն դեպքերում, երբ ընդունող հանգույցը պարունակում է կոնդենսատ	-

3. Վերացնել արտահոսքը	-
Առավել ծախսատար/ առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. Տեղադրել ջերմության վերականգնման ստանդարտ հանգույց	-
2. Օգտագործել մատակարարման բազմակի կետերով կենտրոնացված վակումային համակարգ	-

Հովացում և սառեցում

Միջոցառումների մշակում	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. Խմբավորել սառցախցիկներն ըստ օգտագործվող ջերմաստիճանի	-
2. Օգտագործել ձեռնարկության ինտեգրացված կառուցվածք՝ օպտիմալացնելով գոլորշիացնող սարքերի և կոնդենսատորների աշխատանքը (օր.՝ հեռացնել խոչնդոտները)	-
3. Բացառել բաց դռների պատճառով ջերմության կորուստները	-
Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. Անջատել չօգտագործվող լուսավորությունը, պոմպերը, էլեկտրական հովհարները և այլ	-

սարքավորումները	
2.Վերանորոգել խաթարված ջերմամեկուսացումը /պատերի հաստացում	-
3.Ստուգել սառեցնող նյութի աղտոտվածությունը	-
4.Ստուգել կոնդենսատորի և գոլորշիացնող սարքի վրա նստվածքի առկայությունը	-
5. (Բազմախցիկ համակարգեր); Կարգավորել հսկիչներն այնպես, որ հնարավոր լինի ակտիվացնել նվազագույն քանակությամբ կոմպրեսորներ	-
6. Վերահսկել ապասառեցման ցիկլի տևողությունն ու ժամկետները: Ապասառեցումն իրականացնել պահանջի դեպքում, այլ ոչ ժամանակ առ ժամանակ	-
7. Կիրառել վերակառուցված ծանրաբեռնվածության ռեժիմներ (օրինակ օգտագործել գիշերային ժամերի սառը օդը)՝ առավելագույնս պահանջված սակագների գործողության ժամանակահատվածներում	-
8. Նվազագույնի հասցնել սառեցման համար նախատեսված տարածությունը շարժական էկրանների կամ վահանակների տեղադրման հաշվին	-

կամ սառեցման համար նախատեսված տարածությունը պոլիստերոլից պատրաստված բլոկներով լցնելու ճանապարհով	
9. Անջատել գոլորշիչի հովհարները, երբ կոմպրեսորն անջատված է	-
10. Կարգավորել ճնշումը կոնդենսատորում (հետևաբար նաև ջերմաստիճանը)	-
11. Կոմպրեսորի գործարկման հետաձգում: Առաջնահերթ միացնել օդափոխությունը	-
12. Բարձրացնել գոլորշիացման ջերմաստիճանը	-
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	**Ստուգման միջոցառումներ**
1. Սարքավորումների և սառեցման խցիկի հսկողության համար տեղադրել էլեկտրական հաշվիչներ և գործիքներ	-
2. Տեղադրել էներգիայի կառավարման համակարգ, որը վերլուծում է ամբողջ սառեցման համակարգի աշխատանքը	-
3. Կիրառել արդյունավետ ջերմամեկուսացում և ջերմամեկուսացում	-
4. Տեղադրել ընդարձակման արդյունավետ էլեկտրոնային կափույրներ: Անհրաժեշտ է	-

հնարավորության դեպքում խուսափել գլխիկի ճնշման կարգավորումից:	
6. Կոնդենսատորում օգտագործված ջերմության վերականգնում	-
7. Օդի ավտոմատ հեռացում սառեցնող հեղուկից	-
8. Հսկողություն սահմանել սառեցնող կոմպրեսորի հաճախականության վրա	-
9. Գոլորշիչի հովհարի վրա տեղադրել բարձր արդյունավետությամբ կամ երկպտույտ էլեկտրոշարժիչ	-
10. Սառնարանային սարքերի համար ստեղծել սառեցված ճակատային տարածություն	-
11. Հալեցման ցիկլի սկզբնական փուլերում օգտագործել կոմպրեսորի տաք գազային վիճակում գտնվող սառեցնող հեղուկը:	-
12. Հովացման համար այլ արտադրական գործընթացներից ավելցուկային ջերմության օգտագործում՝ կլանման հովացման միջոցով:	-

ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐ

Լուսավորություն

Էներգախնայողության միջոցառումներ
1. Օգտագործել առավել արդյունավետ լամպեր՝ լուսավորության և գունամատուցման պահանջվող մակարդակներին համապատասխան

2. Լամպերից լուսավորությունն օգտագործել առավել արդյունավետ
3. Լամպերն ու ջահերը լույսն արգելափակող փոշուց և կեղտից հեռու պահել
4. Անջատել լույսը, երբ լուսավորություն չի պահանջվում
5. Պետք է դիտարկել լուսավորության ավտոմատ կառավարման հնարավորությունը (ժամանակը և/կամ ֆոտոէլեմենտները)
6. Արդյունավետ օգտագործել ցերեկային լույսը
7. Խուսափել շրջակա առարկաների կողմից լույսի կլանումից (լուսավոր պատեր, առաստաղներ և հատակներ)
8. Փոխարինել ժամկետանց լամպերը
9. Որպես տնտեսության լավ վարման գործիք օգտագործել «անջատել» եւ «տնտեսել» պիտակներ
10. Սարքավորման արժեքի կրճատման նպատակով անհրաժեշտ է դիտարկել նորագույն տեխնոլոգիաների կիրառումը, ինչպիսին է օրինակ՝ ինֆրակարմիր ճառագայթման փոխարկումը:
11. Մեծ տարածության լուսավորության համակարգը բաժանել լուսավորության մի քանի անկախ խմբերի
12. Օգտագործել ներկայության հայտնաբերման սենսորներ
13. Օգտագործել լուսավորության համակարգեր, որոնք շարունակաբար փոփոխվում են (օրինակ՝ բարձր հաճախականությամբ ցերեկային լույսի լապեր)

Պատերն ու հատակները շենքում

Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1.Հատակների տաքացում	-

2.Պատերի տաքացում	-
3.Տանիքի տաքացում	-
4. Կրկնակի կամ արևից պաշտպանված ապակիների կիրառում	-

Կենտրոնացված ջեռուցում

Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Օգտագործել եղանակային պայմանների հաշվառման հսկիչ՝ դրսի ջերմաստիճանից կախված կաթսայում ջրի ջերմաստիճանը կարգավորելու նպատակով	-
2. Կաթսայի աշխատանքի գրաֆիկի կարգավորման համար տեղադրել ժամանակակից ժամանակաչափ	-
3. Ջերմամեկուսացնել խողովակաշարը	-
4. Տաք ջրի պահպանման համար ջերմամեկուսացնել ռեզերվուարները	
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Ներքին մեծ տարածքները բաժանել ավելի փոքր չափերով տարածքների	-
2. Մեծ ծավալով օդափոխության անհրաժեշտության դեպքում օգտագործել ռադիացիոն ջեռուցում	-
3. Երբ փակ տարածքը զբաղեցնում է 6 քմ-ից ավելի մակերես, օգտագործել	-

արտածման օդափոխություն	

Օդափոխության համակարգ

Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
-	-
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Ռոտորային անիվի օգնությամբ օգտագործված օդի ջերմության վերականգնում	
2. Առավելագույնս նվազեցնել օդափոխվող օդի ծավալը՝ շնորհիվ · ժամանակաչափի · ներկայության սենսորի · օդի հսկողության · օդափոխիչի շարժիչի վրա հաճախականության հսկիչ սարքի տեղադրման	
3. Դռների բացվածքներից ներթափանցման կանխում՝ · ջերմամեկուսացման · փակ շերտավարագույրների · օդային բարձիկների · ավտոմատացված դռների · սահող դռների · դռների և դռների բացվածքի միջև	

ռետինե կոշտուկների կիրառման օգնությամբ	

Արտածման օդափոխություն

Քիչ ծախսատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
-	-
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Օգտագործել տեղային արտածման օդափոխության համակարգ: Տեղային համակարգի կողմից օգտագործված գազերի արտանետման նպատակն է հեռացնել աղտոտված նյութերը (փոշի, ծուխ, գոլորշի և այլն) անմիջապես սկզբնաղբյուրում	-
2. Արտածման համակարեզերի արդյունավետության բարձրացման որոշ տարբերակներ իրենց մեջ ներառում են · Էլեկտրական հովհարի հաճախականության կարգավորում · չօգտագործվող արտանետման կետերի փակում · Արտանետող բոլոր փակ կետերի դեպքում արտանետող համակարգի գործադրում	-

Օդորակում

Քիչ ծասխատար / կարճաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
-	-
Առավել ծախսատար / առավել երկարաժամկետ հնարավորություններ	
Էներգախնայողության միջոցառումներ	Ստուգման միջոցառումներ
1. Օգտագործել ջերմային էներգիայի պահպանման համակարգ (օրինակ՝ սառույցի պահեստարաններ)	-
2. Ապակիների համար օգտագործել արևից պաշտպանությանություն	-

Հավելված 2. Կաթի վերամշակման գործընթացի բարելավմանն ուղղված միջոցառումներ

Կաթի վերամշակում

Արտադրական տեղամաս	Գործողություն: Քիչ ծախսատար/ ոչ ծախսատար	Ավելի մեծ ծախսերով կատարելագործում
1. Կաթի ընդունում և տարաների լվացում (հումքի գոտի)	CIP-ի համար ծայրերի տեխնիկական սպասարկում՝ CIP լվացարանում տաք ջրի օգտագործման նվազագույն մակարդակի ապահովման նպատակով	1. Ընդունման բաժնում ինֆրակարմիր ջեռուցում 2. Տարաների արտաքին մակերեսների լվացում արտադրամասի տարբեր բաժիններից վերադարձող վերամշակված ջրով 3. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
2. Հում կաթի պահպանման համար տարաներ (հումքի գոտի)	Բարելավել տարայի ջերմամեկուսացումը: Ապահովել լավ խառնում, որպեսզի նվազագույնի հասցվեն ջերմաստիճանի անկումները	
3. Վերամշակման և պաստերացման	Բոցամուղների և սահմանափակիչների	CIP-լվացման համակարգի

համակարգ (հումքի գոտի)	տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացարանի համար ջրի հոսքը	բարելավում
4. Միատարրություն	Բոցամուղների և սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացարանի համար ջրի հոսքը	
5.Պաստերացում՝ գործողության կարճաժամկետ ընդմիջումներով աշխատող բարձր ջերմաստիճանայի ն թիթեղավոր ջերմափոխանակիչ ի օգտագործման միջոցով (HTST)	Սպասարկում՝ թիթեղներից արտահոսքի կանխման նպատակով	1. Սառեցվող ջրի կրկնվող տաքացում 2. Թիթեղների ավելացման հաշվին արդյունավետության բարձրացում
6. Պաստերիզացված կաթի պահպանում (պաստերացման գոտի)		CIP-լվացման համակարգի բարելավում
7. Լցնում: Արտադրանքի		CIP-լվացման համակարգի

փոխադրման և արկղերում փաթեթավորման համակարգ (պաստերացման գոտի)		բարելավում
8.Արկղերի լվացում		Արկղերի նախնական լվացման համար օգտագործել վերամշակված ջուր
9.Ապրանքի պահպանում		Ձմռան ամիսներին արտաքին սառը օդի օգտագործում
10.CIP գործողություններ	CIP հոսքերի կառավարում՝ կախված ծավալից, ոչ թե ժամանակից՝ օգտագործվող ջրի քանակը նվազեցնելու նպատակով	1. Օպտիկական ինտերֆեյս կաթի/ջրի ողողման հսկողության և քիմիական ինտերֆեյս ջրի/CIP համար 2. CIP լվացման և ըստ անհրաժեշտության լվացման համար առկա ինժեներական կապերից և տաքացման/նախնական տաքացման ծառայություններից ստացվող վերամշակված

		ջերմության կիրառում 3.Ջերմության պահպանում՝ տաք ջրամատակարարման պայմաններին համապատասխան 4. Լվացող քիմիական լուծույթի շրջապտույտի համակարգի տեղադրում՝ հատկապես HTST-ում լվացող քիմիական լուծույթների համար՝ ջեռուցման անհրաժեշտության նվազեցման նպատակով
11.Լվացում ձեռնարկություննե րում	1. Ճկուն փողերի վրա տեղադրել ծայրային անջատիչներ: Ծորակները բաց վիճակում չթողնել: 2. Չոր բաղադրիչների փշուրները համարվում են պինդ թափոններ: Հատակից փշուրների հավաքման	Լվացման համար տաք ջրի ջերմության պահպանում

	ժամանակ ճկուն փողերը ճպետք է օգտագործվեն որպես ավել 3. Տաքացված ջուր կամ ջերմափոխանակում՝ տաքացման համար գոլորշու օգտագործման փոխարեն 4. Արտահոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում՝ մշտական արտահոսքերի խնդիրը լուծելու համար	

Պանրի արտադրություն

Արտադրական տեղամաս	Գործողություն: Քիչ ծախսատար/ ոչ ծախսատար	Ավելի մեծ ծախսերով կատարելագործում
1. Հում կաթի ընդունում և տարրայի լվացում (հումքի գոտի)	CIP-ի համար ծայրերի տեխնիկական սպասարկում՝ CIP լվացարանում տաք ջրի օգտագործման	1. Ընդունման բաժնում ինֆրակարմիր ջեռուցում 2. Տարաների արտաքին

	նվազագույն մակարդակի ապահովման նպատակով	մակերեսների լվացում արտադրամասի տարբեր բաժիններից վերադարձող վերամշակված ջրով 3. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
2. Հում կաթի պահպանման համար տարաներ (հումքի գոտի)	Բարելավել տարայի ջերմամեկուսացումը: Ապահովել բավարար խառնում, որպեսզի նվազագույնի հասցնել ջերմաստիճանի ցանկացած փոփոխություն	
3. Վերամշակման և պաստերացման համակարգ (հումքի գոտի)	Կափույրների և հոսքի սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացարանի համար ջրի հոսքը	CIP-լվացման համակարգի բարելավում
4. Պաստերացում՝ գործողության կարճաժամկետ ընդմիջումներով աշխատող բարձր ջերմաստիճանայի ն թիթեղավոր	Սպասարկում՝ թիթեղներից արտահոսքի կանխման նպատակով	1. Սառեցվող ջրի կրկնվող տաքացում 2. Թիթեղների ավելացման հաշվին արդյունավետության բարձրացում

ջերմափոխանակիչի օգտագործման միջոցով (HTST)		
5. Պանրի համար վաննայի/պահպանման տարայի գոտի (պաստերացման գոտի)	1. Ձեռքով լցնելու ժամանակ օպերատորին անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել վաննայի լցման մակարդակին՝ ավել լցնելուց խուսափելու համար 2. Ձեռքով կառավարման դեպքում օպերատորին անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել վաննայի ջերմաստիճանին	1. Գերլցումը վերացնելու համար լցման ավտոմատ հսկողություն 2. Այրումը կանխելու նպատակով ավտոմատ ջերմաստիճանային հսկողություն 3. Թաղանթային համակարգ կաթնամթերքի նախնական կուտակման համար 4. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
6. Լվացում		Լվացող ջրի կրկնակի օգտագործում այլ նպատակներով՝ ինչպիսիք են հատակների մաքրումը և այլն
7. Արտադրանքի հասունացում / պահպանում		Ձմռան ամիսներին արտաքին սառը օդի օգտագործում

8. Կաթնային շիճուկի վերամշակում (հաճախ շիճուկի փոշու ստացման համար)	Համոզվել, որ ամբողջ շիճուկը հավաքված է ջրի և հաջորդ լվացման համար տաք ջրի անհրաժեշտության նվազման համար	1. Օգտագործել ջերմության կուտակիչ այլ նպատակներով օրինակ՝ տարածքի մաքրման համար օգտագործվող սառը ջրի տաքացման նպատակով: 2. Թաղանթների օգնությամբ նախնական կուտակում
9.CIP գործողություններ	CIP հոսքերի կառավարում՝ կախված ծավալից, ոչ թե ժամանակից՝ օգտագործվող ջրի քանակը նվազեցնելու նպատակով	1.Օպտիկական ինտերֆեյս կաթի/ջրի ողողման հսկողության և քիմիական ինտերֆեյս ջրի/CIP համար 2. CIP լվացման և ըստ անհրաժեշտության լվացման համար առկա ինժեներական կապերից և տաքացման/նախնական տաքացման ծառայություններից ստացվող վերամշակված ջերմության կիրառում

		3. Ջերմության պահպանում՝ տաք ջրամատակարարման պայմաններին համապատասխան 4. Լվացող քիմիական լուծույթի շրջապտույտի համակարգի տեղադրում՝ հատկապես HTST-ում լվացող քիմիական լուծույթների համար՝ ջեռուցման անհրաժեշտության նվազեցման նպատակով

Պաղպաղակի և սառեցված մթերքի արտադրություն

Արտադրական տեղամաս	Գործողություն: Քիչ ծախսատար/ ոչ ծախսատար	Ավելի մեծ ծախսերով կատարելագործում
1. Կաթի ընդունում և տարաների լվացում (հումքի գոտի)	CIP-ի համար ծայրերի տեխնիկական սպասարկում՝ CIP լվացարանում տաք ջրի օգտագործման	1. Ընդունման բաժնում ինֆրակարմիր ջեռուցում 2. Տարաների արտաքին մակերեսների լվացում

	նվազագույն մակարդակի ապահովման նպատակով	արտադրամասի տարբեր բաժիններից վերադարձող վերամշակված ջրով 3. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
2. Հում կաթի և սերուցքի պահպանում (հումքի գոտի)	Բարելավել տարայի ջերմամեկուսացումը: Ապահովել լավ խառնում, որպեսզի նվազագույնի հասցվեն ջերմաստիճանի տատանումները	
3. Պաղպաղակի համար կաթի խառնում (հումքի գոտի)	Չոր բաղադրիչների փշուրները համարվում են պինդ թափոններ: Հատակից փշուրների հավաքման ժամանակ ճկուն փողերը ճպետք է օգտագործվեն որպես ավել	
4. Վերամշակման և պաստերացման համակարգ (հումքի գոտի)	Բոցամուղների և հոսքի սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի	CIP-լվացման համակարգի բարելավում

	առավելագույնս նվազեցվի լվացման ժամանակ ջրի կիրառումը	
5. Միատարրություն	Բոցամուղների և հոսքի սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացման ժամանակ ջրի կիրառումը	
6. Պաստերացում՝ գործողության կարճաժամկետ ընդմիջումներով աշխատող բարձր ջերմաստիճանային թիթեղավոր ջերմափոխանակիչի օգտագործման միջոցով (HTST)	Սպասարկում՝ թիթեղներից արտահոսքի կանխման նպատակով	1. Սառեցվող ջրի կրկնվող տաքացում 2. Թիթեղների ավելացման հաշվին արդյունավետության բարձրացում
7. Պաղպաղակի պատրաստման համար պաստերացված խառնուրդի պահպանություն (պաստերացման		CIP-լվացման համակարգի բարելավում

գոտի)		
8. Պաղպաղակի պատրաստում/ լցոնում	1. Նվազագույնի հասցնել արտադրանքի արտահոսքն ու կորուստը արտադրության համար պահանջվող էներգիայի պահանջի նվազեցման նպատակով 2. Պաղպաղակի զանգվածի մնացորդները հավաքել վերամշակման համար 3. Նվազեցնել սառնարանային բլոկից մինչև լցոնման գոտի ընկած հեռավորությունը՝ հալեցումից խուսափելու նպատակով	

9. Պաղպաղակ/ նոր ձևավորում	1. Ապահովել կաղապարների լվացման համար ջրի ծախսի պատշաճ հսկողություն՝ ջրի ավելորդ օգտագործումից խուսափելու նպատակով 2. Ապահովել զանգվածի և նրա տաքացման պատշաճ ջերմաստիճան՝ ճնշակաղապարներում կպչումներից խուսափելու համար 3. Ապահովել տաքացման հսկողություն՝ ավելորդ հալեցումից խուսափելու համար	1. Օգտագործված ջերմության վերամշակում կամ ջերմության պահպանում՝ կաղապարներում տաք ջրամատակարարման օգտագործման պայմաններին համապատասխան 2. Լվացող ջրի կրկնակի օգտագործում՝ այլ նպատակների համար
10. Սառցարան		1. Սառնարանային սարքավորման սառեցման համակարգ
11.CIP գործողություններ	CIP հոսքերի կառավարում՝ կախված ծավալից, ոչ թե ժամանակից, որպեսզի նվազեցվի	1. Օպտիկական ինտերֆեյս կաթի/ջրի ողողման հսկողության և քիմիական ինտերֆեյս ջրի/CIP

	օգտագործվող ջրի քանակը	համար 2. CIP լվացման և ըստ անհրաժեշտության լվացման համար առկա ինժեներական կապերից և տաքացման/նախնական տաքացման ծառայություններից ստացվող վերամշակված ջերմության կիրառում 3. Ջերմության պահպանում՝ տաք ջրամատակարարման պայմաններին համապատասխան 4. Լվացող քիմիական լուծույթի շրջապտույտի համակարգի տեղադրում՝ հատկապես HTST-ում լվացող քիմիական լուծույթների համար՝ ջեռուցման անհրաժեշտության նվազեցման նպատակով

12. Լվացում ձեռնարկություննե րում	1. Ճկուն փողերի վրա տեղադրել ծայրային անջատիչներ: Ծորակները բաց վիճակում չթողնել: 2. Ջոր բաղադրիչների փչուրները համարվում են պինդ թափոններ: Հատակից փչուրների հավաքման ժամանակ ճկուն փողերը ճպետք է օգտագործվեն որպես ավել 3. Տաքացված ջուր կամ ջերմափոխանակում՝ տաքացման համար գոլորշու օգտագործման փոխարեն 4. Արտահոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում՝ մշտական արտահոսքերի խնդիրը լուծելու	Լվացման համար տաք ջրի ջերմության պահպանում

	համար	

Կաթնամթերքի արտադրություն

Արտադրական տեղամաս	Գործողություն: Քիչ ծախսատար/ ոչ ծախսատար	Ավելի մեծ ծախսերով կատարելագործում
1. Կաթի ընդունում և տարաների լվացում (հումքի գոտի)	CIP-ի համար ծայրերի տեխնիկական սպասարկում՝ CIP լվացարանում տաք ջրի օգտագործման նվազագույն մակարդակի ապահովման նպատակով	1. Ընդունման բաժնում ինֆրակարմիր ջեռուցում 2. Տարաների արտաքին մակերեսների լվացում արտադրամասի տարբեր բաժիններից վերադարձող վերամշակված ջրով 3. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
2. Հում կաթի պահպանման համար տարաներ (հումքի գոտի)	Բարելավել տարայի ջերմամեկուսացումը: Ապահովել բավարար խառնում, որպեսզի նվազագույնի հասցնել ջերմաստիճանի ցանկացած	

	փոփոխություն	
3. Վերամշակման և պաստերացման համակարգ (հումքի գոտի)	Բոցամուղների և հոսքի սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացման ժամանակ ջրի կիրառումը	CIP-լվացման համակարգի բարելավում
4. Միատարրություն	Բոցամուղների և սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացարանի համար ջրի հոսքը	
5.Պաստերացում՝ գործողության կարճաժամկետ ընդմիջումներով աշխատող բարձր ջերմաստիճանային թիթեղավոր ջերմափոխանակիչի օգտագործման միջոցով (HTST)	Սպասարկում՝ թիթեղներից արտահոսքի կանխման նպատակով	1. Սառեցվող ջրի կրկնվող տաքացում 2. Թիթեղների ավելացման հաշվին արդյունավետության բարձրացում
6.		CIP-լվացման

Պաստերիզացված արտադրանքի պահպանում (պաստերացման գոտի)		համակարգի բարելավում
7. Մակարդի ինկուբացիա և հիմնական մշակում/ Հասունացում		Մակարդի գոտում ակտիվ մանրէաբանական հսկողություն՝ պոտենցիալ վարակումների և կորուստների նվազեցման համար 2. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
8. Լցոնում/ Փաթեթավորում/ Արկղերում փաթեթավորում	Ապահովել բոցամղիչների օգտագործում լվացող բոլոր հոսքագծերում: Վերանայել բոցամղիչների տեսակն ու տեղադրվածությունը	CIP-լվացման համակարգի բարելավում
9. Արտադրանքի պահպանում		Ձմռան ամիսներին արտաքին սառը օդի օգտագործում
10. CIP գործողություններ	CIP հոսքերի կառավարում՝ կախված ծավալից, ոչ թե	1. Օպտիկական ինտերֆեյս կաթի/ջրի ողողման հսկողության

	ժամանակից՝ օգտագործվող ջրի քանակը նվազեցնելու նպատակով	և քիմիական ինտերֆեյս ջրի/CIP համար 2. CIP լվացման և ըստ անհրաժեշտության լվացման համար առկա ինժեներական կապերից և տաքացման/նախնական տաքացման ծառայություններից ստացվող վերամշակված ջերմության կիրառում 3. Ջերմության պահպանում՝ տաք ջրամատակարարման պայմաններին համապատասխան 4. Լվացող քիմիական լուծույթի շրջապտույտի համակարգի տեղադրում՝ հատկապես HTST-ում լվացող քիմիական լուծույթների համար՝ ջեռուցման անհրաժեշտության

		նվազեցման նպատակով
11. Լվացում ձեռնարկություններում	1. Ճկուն փողերի վրա տեղադրել ծայրային անջատիչներ: Ծորակները բաց վիճակում չթողնել: 2. Չոր բաղադրիչների փշուրները համարվում են պինդ թափոններ: Հատակից փշուրների հավաքման ժամանակ ճկուն փողերը ճպետք է օգտագործվեն որպես ավել 3. Տաքացված ջուր կամ ջերմափոխանակում՝ տաքացման համար գոլորշու օգտագործման փոխարեն 4. Արտահոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում՝ մշտական արտահոսքերի խնդիրը լուծելու համար	Լվացման համար տաք ջրի ջերմության պահպանում

Կարագի արտադրություն

Արտադրական տեղամաս	Գործողություն: Քիչ ծախսատար/ ոչ ծախսատար	Ավելի մեծ ծախսերով կատարելագործում
1. Կաթի ընդունում և տարաների լվացում (հումքի գոտի)	CIP-ի համար ծայրերի տեխնիկական սպասարկում՝ CIP լվացարանում տաք ջրի օգտագործման նվազագույն մակարդակի ապահովման նպատակով	1. Ընդունման բաժնում ինֆրակարմիր ջեռուցում 2. Տարաների արտաքին մակերեսների լվացում արտադրամասի տարբեր բաժիններից վերադարձող վերամշակված ջրով 3. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
2. Բանկաների լվացում (հում արտադրանքի գոտի)	Բանկաների լվացման ընթացքում ծավալի փոխարեն ժամանակի նկատմամբ հսկողություն	Այլ տարածքներից տաք ջրի հեռացում՝ հատկապես նախնական լվացման համար
3. Հում կաթի պահպանման համար տարաներ (հումքի գոտի)	Բարելավել տարայի ջերմամեկուսացումը: Ապահովել բավարար խառնում, որպեսզի նվազագույնի հասցնել ջերմաստիճանի ցանկացած	

	փոփոխություն	
4. Վերամշակման և պաստերացման համակարգ (հումքի գոտի)	Բոցամուղների և հոսքի սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացման ժամանակ ջրի կիրառումը	CIP-լվացման համակարգի բարելավում
5. Պաստերացում՝ գործողության կարճաժամկետ ընդմիջումներով աշխատող բարձր ջերմաստիճանային թիթեղավոր ջերմափոխանակիչի օգտագործման միջոցով (HTST)	Սպասարկում՝ թիթեղներից արտահոսքի կանխման նպատակով	1. Սառեցվող ջրի կրկնվող տաքացում 2. Թիթեղների ավելացման հաշվին արդյունավետության բարձրացում
6. Ցուղազերծված պաստերացված կաթի պահպանում (պաստերացման		CIP-լվացման համակարգի բարելավում

գոտի)		
7. Կարագի հարում/ Արտադրություն		CIP-լվացման համակարգի բարելավում
8. Արտադրանքի պահպանում		Ձմռան ամիսներին արտաքին սառը օդի օգտագործում
9. CIP գործողություններ	CIP հոսքերի կառավարում՝ կախված ծավալից, ոչ թե ժամանակից, որպեսզի նվազեցվի օգտագործվող ջրի քանակը	1. Օպտիկական ինտերֆեյս կաթի/ջրի ողողման հսկողության և քիմիական ինտերֆեյս ջրի/CIP համար 2. CIP լվացման և ըստ անհրաժեշտության լվացման համար առկա ինժեներական կապերից և տաքացման/նախնական տաքացման ծառայություններից ստացվող վերամշակված ջերմության կիրառում 3. Ջերմության պահպանում՝ տաք ջրամատակարարման պայմաններին համապատասխան

		4. Լվացող քիմիական լուծույթի շրջապտույտի համակարգի տեղադրում՝ հատկապես HTST-ում լվացող քիմիական լուծույթների համար՝ ջեռուցման անհրաժեշտության նվազեցման նպատակով
10. Լվացում ձեռնարկություններում	1. Ճկուն փողերի վրա տեղադրել ծայրային անջատիչներ: Ծորակները բաց վիճակում չթողնել: 2. Ջոր բաղադրիչների փշուրները համարվում են պինդ թափոններ: Հատակից փշուրների հավաքման ժամանակ ճկուն փողերը ճպետք է օգտագործվեն որպես ավել 3. Տաքացված ջուր կամ ջերմափոխանակում՝ տաքացման համար գոլորշու օգտագործման	Լվացման համար տաք ջրի ջերմության պահպանում

	փոխարեն 4. Արտահոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում՝ մշտական արտահոսքերի խնդիրը լուծելու համար	

Գոլորշիացված/չորացված արտադրանքի արտադրություն

Արտադրական տեղամաս	Գործողություն: Քիչ ծախսատար/ ոչ ծախսատար	Ավելի մեծ ծախսերով կատարելագործում
1. Կաթի ընդունում և տարաների լվացում (հումքի գոտի)	CIP-ի համար ծայրերի տեխնիկական սպասարկում՝ CIP լվացարանում տաք ջրի օգտագործման նվազագույն մակարդակի ապահովման նպատակով	1. Ընդունման բաժնում ինֆրակարմիր ջեռուցում 2. Տարաների արտաքին մակերեսների լվացում արտադրամասի տարբեր բաժիններից վերադարձող վերամշակված ջրով 3. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
2. Հում կաթի պահպանման համար	Բարելավել տարայի ջերմամեկուսացումը: Ապահովել բավարար	

տարաներ (հումքի գոտի)	խառնում, որպեսզի նվազագույնի հասցնել ջերմաստիճանի ցանկացած փոփոխություն	
3. Վերամշակման և պաստերացման համակարգ (հումքի գոտի)	Բոցամուղների և հոսքի սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացման ժամանակ ջրի կիրառումը	CIP-լվացման համակարգի բարելավում
4.Պաստերացում՝ գործողության կարճաժամկետ ընդմիջումներով աշխատող բարձր ջերմաստիճանային թիթեղավոր ջերմափոխանակիչի օգտագործման միջոցով (HTST)	Սպասարկում՝ թիթեղներից արտահոսքի կանխման նպատակով	1. Սառեցվող ջրի կրկնվող տաքացում 2. Թիթեղների ավելացման հաշվին արդյունավետության բարձրացում
5. Պաստերիզացված կաթի պահպանում (պաստերացման		CIP-լվացման համակարգի բարելավում

գոտի)		
6. Գոլորշիացում		Նախնական խտացման համար RO/NF թաղանթների կիրառում՝ ջերմության օգտագործման նվազեցման նպատակով
7. Գոլորշիացումից հետո գոլորշիացված/ խտացված արտադրանքի միատարրություն	Բոցամուղների և հոսքի սահմանափակիչների տեղադրում, որպեսզի առավելագույնս նվազեցվի լվացման համար ջրի հոսքը	
8. Լցնում: Արտադրանքի տեղափոխման և արկղերում փաթեթավորման համակարգ (պաստերացման գոտի)		1. Օպտիկական ինտերֆեյսի գոտի՝ կաթի հոսքի և լվացման հոսքի հսկողության համար 2. CIP-լվացման համակարգի բարելավում
9. Սփրեյ չորացման և խտացման համար, եռացող շերտ		Չորացման ձևափոխված և ավելի բարձր արդյունավետությամբ տեխնոլոգիաներ

10. CIP գործողություններ	CIP հոսքերի կառավարում՝ կախված ծավալից, ոչ թե ժամանակից, որպեսզի նվազեցվի օգտագործվող ջրի քանակը	1. Օպտիկական ինտերֆեյս կաթի/ջրի ողողման հսկողության և քիմիական ինտերֆեյս ջրի/CIP համար 2. CIP լվացման և ըստ անհրաժեշտության լվացման համար առկա ինժեներական կապերից և տաքացման/նախնական տաքացման ծառայություններից ստացվող վերամշակված ջերմության կիրառում 3. Ջերմության պահպանում՝ տաք ջրամատակարարման պայմաններին համապատասխան 4. Լվացող քիմիական լուծույթի շրջապտույտի համակարգի տեղադրում՝ հատկապես HTST-ում լվացող քիմիական

		լուծույթների համար՝ ջեռուցման անհրաժեշտության նվազեցման նպատակով
11. Լվացում ձեռնարկություններում	1. Ճկուն փողերի վրա տեղադրել ծայրային անջատիչներ: Ծորակները բաց վիճակում չթողնել: 2. Ջոր բաղադրիչների փշուրները համարվում են պինդ թափոններ: Հատակից փշուրների հավաքման ժամանակ ճկուն փողերը ճպետք է օգտագործվեն որպես ավել 3. Տաքացված ջուր կամ ջերմափոխանակում՝ տաքացման համար գոլորշու օգտագործման փոխարեն 4. Արտահոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում՝ մշտական	Լվացման համար տաք ջրի ջերմության պահպանում

	արտահոսքերի խնդիրը լուծելու համար	

Նոր տեխնոլոգիաներ

Տեխնոլոգիայի անվանումը	Գործընթաց	Գործողություն
1. Կառավարման փորձագիտական համակարգչային համակարգեր	Բոլորը (հատկապես սառեցված արտադրանքները)	1. Սառեցում 2. Վերամշակում
2ա. Պաստերացման ոչ ջերմային մեթոդներ. մանրաքամում	Առավելապես հեղուկ կաթ	1. Պաստերացում 2. Մանրէաբանական հսկողություն
2բ. Պաստերացման ոչ ջերմային մեթոդներ. բարձր հիդրոստատիկ ճնշում	Առավելապես հեղուկ կաթ և պանրի արտադրություն	1. Պաստերացում 2. Մանրէաբանական հսկողություն
2գ. Պաստերացման ոչ ջերմային մեթոդներ. էլեկտրական դաշտի ազդեցություն	Առավելապես հեղուկ կաթ	1. Պաստերացում 2. Մանրէաբանական հսկողություն
3. Ոչ ջերմային մանրէաբանական հսկողություն. հեղուկների համար բարձր և ցածր ինտենսիվության ուլտրամանուշակագույն	1. Շիճուկի համար բարձր ինտենսիվություն (պանիր) 2. Ջրի համար ցածր ինտենսիվություն (բոլորը)	1. Մանրէաբանական հսկողություն 2. Մանրէաբանական հսկողություն

4. Գերտաքացած գոլորշու օգնությամբ վակուումային չորացում	Չոր կաթ և կաթի շիճուկից արտադրանքներ	Չորացում
5. Չորացման իմպուլսային համակարգեր	Չոր կաթ և կաթի շիճուկից արտադրանքներ	Չորացում
6. Մակարդի հիմքով լվացման միջոցներ CIP գործողությունների բարելավման համար՝ էներգիայի, կծվի և ջրօգտագործման սպառման նվազման նպատակով:	Բոլորը	CIP
7.Կաթնամթերքի ժամանակին արտադրության կոնցեպցիա	Առավելապես հեղուկ կաթ	Առավելապես պահպանման համար

Աղյուսակ 1. Սեղմված օդի արտահոսքի արժեքը

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1/64"	.45	576	$0.13	$4.00	$48.00
1/32"	1.60	2,304	$0.51	$15.50	$186.00
3/64"	3.66	5,270	$1.16	$35.30	$424.00
1/16"	6.45	9,288	$2.04	$62.00	$744.00
3/32"	14.50	20,880	$4.59	$139.50	$1,674.00
1/8"	25.80	37,152	$8.17	$248.40	$2,981.00
3/16"	58.30	83,952	$18.47	$561.50	$6,738.00
1/4"	103.00	148,320	$32.63	$992.00	$11,904.00
5/16"	162.00	233,280	$51.32	$1,560.00	$18,721.00
3/8"	234.00	336,960	$74.13	$2,253.60	$27,036.00

[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1/64"	.45	576	$0.18	$5.50	$66.00
1/32"	1.60	2,304	$0.71	$21.60	$259.00
3/64"	3.66	5,270	$1.63	$49.60	$595.00
1/16"	6.45	9,288	$2.886	$87.60	$1,051.00
3/32"	14.50	20,880	$6.47	$196.70	$2,360.00
1/8"	25.80	37,152	$11.52	$350.20	$4,202.00
3/16"	58.30	83,952	$26.03	$791.30	$9,496.00
1/4"	103.00	148,320	$45.98	$1,397.80	$16,744.00

[illegible]

Դիտողություն: Սույն հրապարակման բովանդակության ողջ պատասխանատվությունը կրում են հեղինակները: Այն չի արտացոլում Եվրոպական Հանձնաժողովի կամ ՄԱԿ-ի Արդյունաբերական զարգացման կազմակերպության (UNIDO) կարծիքը: Եվրոպական Հանձնաժողովը և ՄԱԿ-ի Արդյունաբերական զարգացման կազմակերպությունը (UNIDO) սույն հրապարակման մեջ պարունակվող տեղեկատվության ցանկացած կերպ օգտագործման համար պատասխանատվություն չեն կրում: